

Authors' contribution/
Wkład autorów:
A. Zaplanowanie badań/
Study design
B. Zebranie danych/
Data collection
C. Analiza statystyczna/
Statistical analysis
D. Interpretacja danych/
Data interpretation
E. Przygotowanie tekstu/
Manuscript preparation
F. Opracowanie
piśmiennictwa/
Literature search
G. Pozyskanie funduszy/
Funds collection

**NEW CONCEPTS FOR RURAL DEVELOPMENT IN THE STRATEGIES
AND POLICIES OF THE EUROPEAN UNION**

**NOWE KONCEPCJE ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH W STRATEGIACH
I POLITYKACH UNII EUROPEJSKIEJ**

Mieczysław Adamowicz^{1(A,B,C,D,E,F,G)}, Magdalena Zwolińska-Ligaj^{1(B,F)}

¹Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska
Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Adamowicz, M., Zwolińska-Ligaj, M. (2018). New concepts for rural development in the strategies and policies of the European Union/ Nowe koncepcje rozwoju obszarów wiejskich w strategiach i politykach Unii Europejskiej. *Economic and Regional Studies*, 11(30), 7-31. <https://doi.org/10.2478/ers-2018-0022>

ORIGINAL ARTICLE

JEL code: O13, Q18, R11

Submitted:
April 2018

Accepted:
May 2018

Tables: 4
Figures: 0
References: 32

ORYGINALNY ARTYKUŁ
NAUKOWY

Klasyfikacja JEL: O13, Q18,
R11

Zgłoszony:
Kwiecień 2018

Zaakceptowany:
Maj 2018

Tabele: 4
Rysunki: 0
Literatura: 32

Summary

Subject and purpose of work: The subject of the analysis is the concept of rural development in the European Union countries and its connection with the evolution of the common agricultural policy and the transformation of the cohesion policy. The aim of the study is to discover and assess the scale and method of supporting the rural development in the European Union countries through common agricultural policy and to present the underlying theoretical-cognitive and political-practical premises for shaping rural development strategies.

Materials and methods: The official documents and subject literature are submitted for critical analysis and evaluation by authors.

Results: This paper presents methods of defining and classifying rural areas and rural development through common agricultural policy and cohesion policy. It specifically outlines the concepts of multi-functional and intelligent development linked to the Europe 2020 strategy and the Cork political declarations. The new concept of smart villages and rural-urban partnership is also presented.

Conclusion: The processes of rural policy separation and the need for creating national methods of the coordination of community policies and the use of European funds are indicated.

Keywords: common agricultural policy, cohesion policy, multifunctional development, smart village, partnership

Streszczenie

Przedmiot i cel pracy: Przedmiotem analizy jest koncepcja rozwoju obszarów wiejskich w krajach Unii Europejskiej i jej powiązanie z ewolucją wspólnej polityki rolnej i przekształceniem polityki spójności. Celem opracowania jest poznanie i ocena skali i sposobu wspierania rozwoju obszarów wiejskich przez wspólną politykę rolną oraz przedstawienie leżących u podstaw tego wsparcia koncepcji teoretyczno-poznawczych i polityczno-praktycznych przesłanek kształtowania strategii rozwoju obszarów wiejskich.

Materiały i metody: Wykorzystano oficjalne dokumenty, literaturę problemu, poddano krytycznej analizie i ocenie autorskiej.

Wyniki: W pracy przedstawiono sposoby definiowania i klasyfikacji obszarów wiejskich oraz sposoby wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez wspólną politykę rolną i politykę spójności. Zarysowano szczególnie koncepcje wielofunkcyjnego i inteligentnego rozwoju powiązane ze strategią Europa 2020 oraz politycznymi deklaracjami z Cork. Przedstawiono także nową ideę inteligentnych wsi i partnerstwa wiejsko-miejskiego.

Wnioski: Wskazano na procesy wyodrębniania się polityki rozwoju obszarów wiejskich i potrzebę kształtowania racjonalnego jej modelu przez koordynację polityk wspólnotowych i regionalne wykorzystanie funduszy europejskich.

Słowa kluczowe: wspólna polityka rolna, polityka spójności, rozwój wielofunkcyjny, inteligentna wieś, partnerstwo

Address for correspondence/ Adres korespondencyjny: prof. zw. dr hab. Mieczysław Adamowicz (ORCID 0000-0002-1164-4966), dr inż. Magdalena Zwolińska-Ligaj (ORCID 0000-0001-6770-7092), Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Wydział Nauk Ekonomicznych i Technicznych, ul. Sidorowska 95/97, 21-500 Biała Podlaska, Polska; tel. +48 83 344 99 05; e-mail: adamowicz.mieczyslaw@gmail.com; e-mail: zwolinska@wp.pl

Journal indexed in/ Czasopismo indeksowane w: AgEcon Search, AGRO, BazEkon, Index Copernicus Journal Master List, ICV 2017: 100,00; Polish Ministry of Science and Higher Education 2016: 9 points/ AgEcon Search, AGRO, BazEkon, Index Copernicus Journal Master List ICV 2017: 100,00; Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2016: 9 punktów. **Copyright:** © 2018 Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska, Mieczysław Adamowicz, Magdalena Zwolińska-Ligaj. All articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

Introduction

Regardless of the dominant theoretical concepts, the contemporary socio-economic development of the individual countries and regions that make up the European Union (EU) is supported both by the governments of the individual countries as well as by Community bodies. Since the beginning of the 1960s, the EU has developed various policies, strategies and forms of development support, based on the financing from the community budget and separate EU funds: agricultural fund, social fund, regional fund and others. Almost from the beginning of the modern European integration, agriculture was an important subject of support, initially a significant sector of the economy, which formal contribution to overall economic development over time is constantly shrinking. On the one hand, the process of disagrarisation was accompanied, by the strong development of the agribusiness sector and, on the other hand, by the multi-directional enrichment of the non-agricultural environment of agriculture. However, agriculture remains the main sector of the rural economy.

The sectorial model of support for agricultural development developed in the 1960s through the Common Agricultural Policy over time transformed into a spatial and sectorial model of the common agricultural policy, supporting both agriculture and rural development. Rural areas in every country constitute the majority of the territory where a large part of the population resides and where non-agricultural forms of farming are carried out – industry, services and various public and social institutions. The rural areas to a large extent became the subject of the impact of other development policies, including cohesion policy, in addition to the common agricultural policy. The subject of the analysis and evaluation in this paper is the concept of the rural development in the European Union countries and its connection with the evolution of the common agricultural policy (CAP) and the transformation of the cohesion policy (PS). The aim of the study is to discover and assess the scale and method of supporting the development of the rural areas in the European Union countries through common agricultural policy and to present the underlying theoretical-cognitive and political-practical premises for shaping of the actual and future rural development strategies. It is assumed that the rational model of the rural development should include:

- the real economic and social transformations in agriculture and the rural economy;
- the current and new theoretical and cognitive concepts arising in the field of science;
- the innovative theoretical and political concepts used to educate strategies and to implement development policies.

As a hypothesis it was assumed that despite the tendency to distinguish the rural development policy into an independent area of influence, there is a need to apply an integrated approach of solving the sectorial and spatial development problems of the rural areas.

Wstęp

Niezależnie od dominujących koncepcji teoretycznych współczesny rozwój społeczno-gospodarczy poszczególnych krajów i regionów tworzących Unię Europejską (UE) jest wspierany zarówno przez rządy poszczególnych krajów jak też przez organy wspólnotowe. UE od początku lat sześćdziesiątych XX wieku wypracowała różne polityki, strategie i formy wsparcia rozwoju, oparte na finansowaniu z budżetu wspólnoty i wyodrębnionych funduszy unijnych: funduszu rolnego, funduszu społecznego, funduszu regionalnego i in. Niemal od początku współczesnej integracji europejskiej ważnym przedmiotem wsparcia było rolnictwo, początkowo znaczący sektor gospodarki, którego formalny wkład w ogólny rozwój gospodarczy z biegiem czasu stale się kurczy. Procesowi dezagrarnizacji towarzyszył z jednej strony silny rozwój sektora agrobiznesu i z drugiej, wielokierunkowe wzbogacenie pozarolniczego otoczenia rolnictwa. Rolnictwo jednak pozostaje nadal głównym sektorem gospodarki wiejskiej.

Wypracowany w latach sześćdziesiątych sektorowy model wsparcia rozwoju rolnictwa przez wspólną politykę rolną z biegiem czasu przekształcił się w sektorowo-przestrzenny model wspólnej polityki rolnej, wspierającej zarówno rolnictwo jak i rozwój obszarów wiejskich. Obszary wiejskie stanowią w każdym kraju przeważającą część terytorium na którym zamieszkuje znaczna część ludności i gdzie prowadzone są pozarolnicze formy gospodarowania – przemysł, usługi i funkcjonują różne instytucje publiczne i społeczne. Obszary wiejskie stały się w coraz szerszym zakresie przedmiotem oddziaływania innych, poza wspólną polityką rolną, polityk rozwojowych w tym głównie polityki spójności. Przedmiotem analizy i oceny w niniejszej pracy jest koncepcja rozwoju obszarów wiejskich w krajach Unii Europejskiej i jej powiązanie z ewolucją wspólnej polityki rolnej (WPR) i przekształcaniem polityki spójności (PS). Celem opracowania jest poznanie i ocena skali i sposobu wspierania rozwoju obszarów wiejskich w Unii Europejskiej przez WPR oraz przedstawienie leżących u podstaw tego wsparcia koncepcji teoretyczno-poznawczych i polityczno-praktycznych przesłanek kształtowania aktualnych i przyszłościowych strategii rozwoju obszarów wiejskich. Przyjmuje się założenie, że racjonalny model rozwoju obszarów wiejskich powinien uwzględniać:

- realne przekształcenia gospodarczo-społeczne w rolnictwie i gospodarce wiejskiej;
- aktualne i nowe koncepcje teoretyczno-poznawcze powstające w sferze nauki;
- innowacyjne koncepcje teoretyczno-polityczne wykorzystywane do kształcenia strategii i realizacji polityk rozwojowych.

Przyjęto hipotezę, że pomimo tendencji do wyodrębnienia się polityki rozwoju obszarów wiejskich w samodzielny obszar oddziaływania istnieje potrzeba stosowania zintegrowanego podejścia do rozwiązywania sektorowych i przestrzennych problemów rozwojowych obszarów wiejskich. Pracę oparto na literaturze problemu oraz danych i informacjach za-

The paper was based on the problem literature as well as the data and information taken from statistics and reports as well as the EU institutions' documents.

The village and rural areas as the subject of analysis

The village and rural areas have a territorial and spatial dimension, an economic, social and cultural dimension, as well as a morphological, structural or functional dimension. In each of these dimensions, a significant differentiation may occur. The very concept of the village and rural areas is not the same. The village is a settlement unit and remains in the dichotomy with the notion of a city. These forms of settlement differ in many features from which the basic ones are the morphological, demographic, socio-occupational, economic or cultural features. The variety of these functions is not limited only to the urban development and housing area, because these functions relate to the whole territory, which is integrally associated with the given settlement unit, on which various production and service processes are organized. The village and the city serve different functions in separate local and regional systems. The individual territorial systems compete for resources and development factors.

Despite numerous attempts and efforts of both theoreticians and practitioners, no universal definition of the rural areas and villages has been developed so far. The definitions and delimitation criteria are adjusted to the purpose of the research and the nature of the problem or type of policy being evaluated (Rural Development 2013). The problem is not only to define the scope of the rural areas but also their internal diversity, in other words the degree of rurality, which varies over time. Among the many ways of perceiving, defining and classifying of the rural areas one should distinguish two main trends, an intuitive current and an objective current (Rakowska 2013). In an intuitive trend the subjective perception is that, the village is understood as something obvious outside of the city, resulting from the dichotomous, eternal division of territories inhabited by the countryside and the city. The manner of defining this trend is understandable for everyone as a morphological, economic, social and cultural picture different from the image of the city. The subjective trend may be a sufficient basis for the sociological research, and often for the administrative separation of the village from the city. The objective trend is based on more measurable criteria, selected according to the purpose and nature of the research.

Despite many attempts to divide rural areas from urban areas by means of numerous criteria, this two-part division is often difficult because the city gradually penetrates into rural areas, resulting in a certain urban-rural continuity structure. Although the bipolar division of the territory of the country turns out to be inadequate to the content and obsolete, it still has a practical significance for the administrative division of local systems, as well as for the policy of the financial support from national

czerpniętych ze statystyk i raportów oraz dokumentów instytucji unijnych.

Wieś i obszary wiejskie jako przedmiot analizy

Wieś i obszary wiejskie mają wymiar terytorialno-przestrzenny, wymiar ekonomiczny, społeczny i kulturalny, a także wymiar morfologiczny strukturalny czy funkcjonalny. W każdym z tych wymiarów może wystąpić istotne zróżnicowanie. Samo pojęcie wsi i obszarów wiejskich nie jest tożsame. Wieś jest jednostką osadniczą i pozostaje w dychotomii wobec pojęcia miasta. Te formy osadnictwa różni wiele cech, z których do podstawowych należą cechy morfologiczne, demograficzne, społeczno-zawodowe, ekonomiczne czy kulturowe. Różnorodność tych funkcji nie ogranicza się jedynie do obszaru zabudowy i zamieszkania ludności ponieważ funkcje te odnoszą się do całego integralnie powiązanego z daną jednostką osadniczą terytorium, na którym organizowane są różne procesy produkcyjne i usługowe. Wieś i miasto pełnią odmienne funkcje w wyodrębnionych układach lokalnych i regionalnych. Poszczególne układy terytorialne konkurują o zasoby i czynniki rozwojowe.

Mimo licznych prób i starań, zarówno teoretyków jak i praktyków, nie wypracowano dotychczas uniwersalnej definicji wsi i obszarów wiejskich. Definicje i kryteria delimitacji dostosowywane są do celów badania i charakteru ocenianego problemu czy rodzaju prowadzonej polityki (Rural Development 2013). Problemem jest nie tylko zdefiniowanie zakresu obszarów wiejskich ale też ich wewnętrznego zróżnicowania, inaczej mówiąc stopnia wiejskości, który jest zmienny w czasie. Wśród wielu sposobów postrzegania, definiowania i klasyfikacji obszarów wiejskich należy wyróżnić dwa główne nurty, nurt intuicyjny i nurt obiektywny (Rakowska 2013). W intuicyjnym nurcie mamy do czynienia z postrzeganiem subiektywnym, wieś rozumiana jest jako coś oczywistego, występującego poza miastem, wynikającego z dychotomicznego, odwiecznego podziału terytoriów zamieszkałych na wieś i miasto. Sposób definiowania według tego nurtu jest zrozumiały dla wszystkich jako morfologiczny, ekonomiczny, społeczny i kulturowy obraz odmienny od obrazu miasta. Nurt subiektywny może być wystarczającą podstawą do badań socjologicznych, a często także dla administracyjnego rozdzielenia wsi od miasta. Nurt obiektywny jest oparty na wybranych, stosownie do celu i charakteru badań, kryteriów bardziej wymiernych.

Mimo wielu prób rozgraniczenia obszarów wiejskich od miejskich przy pomocy licznych kryteriów często ten dwudzielny podział sprawia trudności, gdyż miasto przenika stopniowo w obszary wiejskie, w wyniku czego tworzy się pewna struktura ciągłości o charakterze miejsko-wiejskim. Choć dwubiegunowy podział terytorium kraju okazuje się nieadekwatny do treści i przestarzały w dalszym ciągu ma on praktyczne znaczenie dla podziału administracyjnego układów lokalnych, a także dla polityki wsparcia finansowego z budżetów krajowych i fun-

budgets and the EU funds. This raises the need to set common criteria both for research purposes and for the purpose of shaping strategies and administrative tasks as well as for conducting local and regional development policies and sectorial support policies.

The concept of a rural area has a spatially wider scope than the concept of a village as a settlement unit, but it is also defined with the help of various criteria and carries a different content. The rural areas consist of agricultural and forest areas, waters, transport areas, areas not used for agricultural purposes, valuable natural areas and rural settlements, farmsteads, farmers' houses and farm buildings, but also more often public buildings, processing plants, industrial and service enterprises, houses and flats of the non-agricultural population. Small towns are also included in the rural areas.

In Poland, the territorial separation of the rural areas from the cities is of an administrative nature. However, the population density is often used as a criterion. OECD refers to municipalities with a population density of up to 150 people/km² to rural areas at the local level. At the NUTS 3 level in the European Union countries, based on population density and population share in the rural areas, the OECD proposes the following distinction: the predominantly rural regions (50% rural population), largely rural regions (15-50% rural population) and predominantly urban regions (less than 15% of the population in rural areas). According to the EU Council Decision of February 2006, the rural areas are those which rural population exceeds 50% or are inhabited by fewer than 150 people/km². The population density criterion is used for delimitation of the rural areas by over a dozen European countries. The contribution of the rural areas in the territorial structure of individual EU Member States is diversified. In most European countries, the rural areas cover about 90% of the territory (OECD 2006).

The Rural areas in Europe are subject to constant change. Their character and exercised functions change. The weakening of the agricultural function leads to deagrarianisation, new consumer functions, service and non-agricultural production functions are developing. The increase in agriculture productivity, results in spatial effects and influences the change of the socio-occupational structure. The rural space becomes a resource, which is more intensively used by city dwellers, entrepreneurs and tourists. The fallow land is reforested and wasteland is transformed into public property of an ecological nature. New social and professional groups arise in the countryside. In 2008, in the EU countries, the service sector generated 65% of added gross value in regions with the predominance of the rural areas and 68% in significantly rural regions. The contribution of the industrial sector in the economy at that time was 30-31%, while agriculture, forestry and fisheries were limited to 2-4%. The weakness of the rural areas is the lower participation of young people aged below 15 (15%) and aging of the population than in the cities. The population share over the age of 65 ranges between 16-17%. In the selected rural regions, the

duży unijnych. Rodzi to potrzebę ustalenia wspólnych kryteriów zarówno do celów badawczych i dla celów kształtowania strategii i realizacji zadań administracyjnych a także, dla prowadzenia polityki rozwoju lokalnego i regionalnego oraz polityki wsparcia sektorowego.

Pojęcie obszaru wiejskiego ma przestrzennie szerszy zakres niż pojęcie wsi jako jednostki osadniczej, jest jednak również określone przy pomocy różnych kryteriów i niesie różną treść. Na obszary wiejskie składają się tereny rolnicze i leśne, wody, tereny komunikacyjne, tereny niewykorzystane rolniczo, obszary przyrodniczo cenne oraz osiedla wiejskie, zagrody, domy mieszkalne i zabudowania gospodarcze rolników, ale też coraz częściej budynki instytucji publicznych, zakłady przetwórcze, przedsiębiorstwa przemysłowe i usługowe, domy i mieszkania ludności nierolniczej. Do obszarów wiejskich zalicza się także małe miasta.

W Polsce rozgraniczenie obszarów wiejskich od miast ma charakter administracyjny. Często jednak jako kryterium przyjmuje się gęstość zaludnienia. OECD do obszarów wiejskich na poziomie lokalnym zalicza gminy o gęstości zaludnienia do 150 osób/km². Na poziomie NUTS 3 w krajach Unii Europejskiej, na podstawie gęstości zaludnienia i udziału ludności na obszarach wiejskich OECD proponuje wyróżnić: regiony przeważająco wiejskie (50% ludności wiejskiej), regiony w znacznym stopniu wiejskie (15-50% ludności wiejskiej) i regiony przeważająco miejskie (mniej niż 15% ludności na obszarach wiejskich). Według decyzji Rady UE z lutego 2006 r. za tereny wiejskie przyjmuje się takie, których liczba ludności wiejskiej przekracza 50% lub są one zamieszkałe przez mniej niż 150 osób/km². Kryterium gęstości zaludnienia stosowane jest w delimitacji obszarów wiejskich przez kilkanaście krajów europejskich. Udział obszarów wiejskich w strukturze terytorialnej poszczególnych państw członkowskich UE jest zróżnicowany. W większości krajów europejskich obszary wiejskie zajmują około 90% terytorium (OECD 2006).

Obszary wiejskie w Europie podlegają ciągłym przeobrażeniom. Zmienia się ich charakter i pełnione przez nie funkcje. Osłabianie funkcji rolniczej prowadzi do dezagraryzacji, rozwijają się nowe funkcje konsumpcyjne, usługowe i pozarolnicze funkcje produkcyjne. Wzrost produktywności rolnictwa powoduje skutki przestrzenne i wpływa na zmianę struktury społeczno-zawodowej. Przestrzeń wiejska staje się dobrem, z którego coraz intensywniej korzystają mieszkańcy miast, przedsiębiorcy i turyści. Słabsze grunty są zalesiane a nieużytki przekształcane w publiczne dobra o charakterze ekologicznym. Na wsi pojawiają się nowe grupy społeczne i zawodowe. W 2008 roku w krajach UE sektor usług generował 65% wartości dodanej brutto w regionach z przewagą obszarów wiejskich i 68% w regionach z znacznym stopniu wiejskich. Udział sektora przemysłowego w gospodarce wynosił w tym czasie 30-31% zaś rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa ograniczony został do 2-4%. Słabością obszarów wiejskich jest niższy niż w miastach udział młodzieży do 15 roku życia (15%) i starzenie się ludności. Udział ludności

migration of urban populations to suburban areas or recreational areas can be observed.

It is a fact that next to rural regions with a high level of development and living standards, there are regions that are lagging behind, encountering difficulties of structural character, requiring support necessary to continue their economic activity, keeping the population in the rural area and preventing the disappearance of the rural settlements. One of the EU's leading objectives is the harmonious development of the Member States and their regions. The European Union is therefore pursuing a policy aimed at overcoming the existing barriers of development of disadvantaged regions and rural areas based on the convergence principle. The convergence and increasing the transport, economic and social cohesion of the entire EU space and its territories are of interest to various Community policies, mainly the CAP and the PS. The areas occupying approximately 90% of the territories of the Member States are directly affected by environmental and climate policy as well as the direct and indirect effects of other Community policies. Simultaneously, they are included in the general concepts and the developmental strategies of individual countries or regions and, above all, are subject to the principles of sustainable development.

Rural areas as the subject of the common agricultural policy

In the 1970s, under the common agricultural policy, the second pillar was identified, which was dedicated to the development of the rural areas. The interest in rural areas under this policy was strengthened at the beginning of the nineties after the implementation of the MacSharry reform and subsequently underpinned by the Agenda 2000 and changes introduced by Health Checks in 2007. In the last decade, further consolidation of the II pillar of the CAP has been observed.

Until the MacSharry reform, the CAP had an impact on the rural areas through the market instruments of the I Pillar. As a result of the reform, the interest in structural problems has increased, not only in agriculture, but also in its rural surroundings. The reform was aimed at maintaining the population in the rural area, preserving the natural environment, protecting the traditional rural landscape and the model of family farming. The programs of reforestation of the agricultural land and the earlier transition of farmers to retirement through the so-called structural pensions were an important tool. The market policy of the CAP I Pillar continued to absorb the majority of the funds allocated to support the agriculture, and the actions towards the rural areas were of limited character.

The conviction about the need of limiting the role of the market policy in favor of the structural policy was strengthened at the end of the twentieth century. These proposals have been partly taken into account

powyżej 65 roku życia kształtuje się w granicach 16-17%. W wybranych regionach wiejskich można zaobserwować migracje ludności miejskiej na tereny podmiejskie lub na tereny rekreacyjne.

Faktem jest, że obok regionów wiejskich o wysokim poziomie rozwoju i poziomie życia mieszkańców występują regiony opóźnione w rozwoju, napotykające trudności o charakterze strukturalnym, wymagające wsparcia niezbędnego do kontynuowania działalności gospodarczej, zatrzymania ludności na wsi i przeciwdziałania zanikaniu osiedli wiejskich. Jednym z wiodących celów UE jest harmonijny rozwój państw członkowskich i znajdujących się w ich granicach regionów. Unia Europejska prowadzi zatem politykę mającą na celu przezwyciężenie istniejących barier rozwojowych regionów opóźnionych w rozwoju i obszarów wiejskich według zasady konwergencji. Konwergencja i zwiększenie spójności transportowej, gospodarczej i społecznej całej przestrzeni UE i tworzących ją terytoriów wchodzi w zakres zainteresowania różnych polityk wspólnotowych, głównie WPR i PS. Obszary zajmujące około 90% terytoriów krajów członkowskich odczuwają bezpośrednie skutki polityki środowiskowej, klimatycznej a także bezpośrednie i pośrednie skutki innych polityk wspólnotowych. Są jednocześnie włączone w ogólne koncepcje i strategie rozwojowe poszczególnych krajów czy regionów, a przede wszystkim podlegają zasadom zrównoważonego rozwoju.

Obszary wiejskie jako przedmiot wspólnej polityki rolnej

W latach siedemdziesiątych XX wieku w ramach wspólnej polityki rolnej wyodrębnił się drugi filar poświęcony głównie rozwojowi obszarów wiejskich. Zainteresowanie obszarami wiejskimi w ramach tej polityki zostało wzmocnione na początku lat dziewięćdziesiątych po wdrożeniu reformy McSharego i ugruntowane następnie przez Agendę 2000 oraz zmiany wprowadzone przez Health Checks w 2007 roku. W ostatnim dziesięcioleciu obserwuje się dalsze umocnienie II filara WPR.

Do czasów reformy McSharego WPR oddziaływała na obszary wiejskie poprzez instrumenty rynkowe I Filara. W wyniku reformy zwiększyło się zainteresowanie problemami strukturalnymi, tkwiącymi nie tylko w rolnictwie ale i w jego wiejskim otoczeniu. Reforma zmierzała do utrzymania ludności na wsi, zachowania środowiska naturalnego, ochrony tradycyjnego krajobrazu wiejskiego i modelu rolnictwa rodzinnego. Ważnym narzędziem tej nowej polityki stały się programy zalesiania gruntów rolnych i wcześniejszego przechodzenia rolników na emeryturę poprzez przyznawanie tzw. rent strukturalnych. W dalszym ciągu polityka rynkowa I Filaru WPR pochłaniała gros środków przeznaczonych na wsparcie rolnictwa, a działania wobec obszarów wiejskich miały charakter ograniczony.

Pod koniec XX wieku umocniło się przekonanie o potrzebie ograniczenia roli polityki rynkowej na rzecz strukturalnej. Propozycje te częściowo zostały uwzględnione w Agendzie 2000, która była kolejną

in Agenda 2000, which was another reform of the CAP, preparing the Community for the fifth extension of the Union to Central and Eastern Europe. Agenda 2000, which was adopted in March 1999, defined the concept of the European agricultural model, in which farmers, according to social expectations, should produce food safe for consumers using environmentally friendly production methods. At that time, the need to develop various forms of non-agricultural economic activity in the countryside was indicated, out of which grew the concept of multi-functionality of agriculture and rural areas. It was pointed out that the shrinking of agriculture in the economic sphere (deagrarianisation of the village) should be balanced by the increase of its non-productive role, in the sphere of culture, landscape and other public goods. Taking into account the concept of sustainable development, the obligation to create integrated rural development plans was introduced, which should determine the impact of future agricultural activities on the economic, social and environmental situation of each country (Wieliczko 2006, Rosner, Stanny 2017).

The Fischler reform adopted in 2003 in Luxembourg, deepened the changes in the sphere of agricultural support carried out under the first pillar of the CAP and strengthened the regulations of the II Pillar regarding the rural development at the beginning of the 21st century, before Poland's accession to the European Union. It can be said that a new rural development policy has shaped at that time, in which the emphasis was placed on innovation in agriculture and sustainable development of sectors functioning in rural areas. The new CAP, implemented after the fifth EU enlargement since 2005, drew attention not only to the promotion of a sustainable agriculture system, food quality and the separation of direct payments from the size and structure of production but also to animal welfare, preservation of cultural values of villages, traditional plant varieties and animals breeds and other elements of material culture in rural areas.

The shape of the CAP adopted in 2005 for the years 2007-2013 was also significantly influenced by the Lisbon Strategy adopted in 2000, which is a pan-European attempt to limit the development gap between the EU and the most developed countries in the world, including the USA. The review of the CAP instruments assumptions in 2008, known as 'Health Check', was aimed at identifying ways to simplify and improve the efficiency of the direct payment system and to include farmers from the newly admitted countries of Central and Eastern Europe. Health Check confirmed the need to further increase the process of shifting funds from the market policy to the rural development purposes. Climate change, renewable energy production, prevention of water shortage and risk insurance issues have become the new areas of interest (Czyżewski, Stępień 2011; Adamowicz 2017).

The EU policy towards the rural areas planned for the years 2007-2013 maintains the continuity of the previously implemented programs. Each Member State has prepared its national strategic

reformą WPR, przygotowującą Wspólnotę na piąte rozszerzenie Unii na Europę Środkowo-Wschodnią. Agenda 2000, która została przyjęta w marcu 1999 określiła koncepcję europejskiego modelu rolnictwa, w którym rolnicy zgodnie z oczekiwaniami społecznymi powinni produkować bezpieczną dla zdrowia żywność przy wykorzystaniu przyjaznych dla środowiska metod produkcji. Wskazano wówczas na potrzebę rozwijania różnych form pozarolniczej działalności gospodarczej na wsi, z czego wyrosła koncepcja wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich. Zwracano uwagę, że kurczące się znacznie rolnictwa w sferze ekonomicznej (deagraryzacja wsi) winno być równoważone poprzez wzrost jego roli pozaprodukcyjnej, w sferze kultury, krajobrazu i innych dóbr o charakterze publicznym. Uwzględniając koncepcję zrównoważonego rozwoju, wprowadzono wówczas obowiązek tworzenia zintegrowanych planów rozwoju obszarów wiejskich, które powinny określić wpływ przyszytych działań w rolnictwie na ekonomiczną, społeczną i środowiskową sytuację każdego kraju (Wieliczko 2006, Rosner, Stanny 2017).

Reforma Fischlera, przyjęta w 2003 r. w Luksemburgu, pogłębiła zmiany w sferze wsparcia rolnictwa prowadzone w ramach I Filara WPR oraz wzmocniła na początku XXI wieku, jeszcze przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej, regulacje objęte II Filarem, dotyczące rozwoju obszarów wiejskich. Można powiedzieć, że ukształtowała się w tym czasie nowa polityka rozwoju obszarów wiejskich, w której położono nacisk na innowacyjność w rolnictwie i zrównoważony rozwój sektorów funkcjonujących na obszarach wiejskich. Nowa WPR, wdrażana po piątym rozszerzeniu UE od 2005 r., zwróciła uwagę nie tylko na promocję systemu zrównoważonego rolnictwa, jakość żywności i oddzielenie płatności bezpośrednich od wielkości i struktury produkcji ale także na dobrostan zwierząt, zachowania wartości kulturowych wsi, tradycyjnych odmian roślin i ras zwierząt oraz inne elementy kultury materialnej na obszarach wiejskich.

Na kształt WPR przyjętej w 2005 r. na lata 2007-2013 istotny wpływ miała też, przyjęta w 2000 r. Strategia Lizbońska, stanowiąca ogólnoeuropejską próbę programu ograniczenia dystansu rozwojowego między UE a najbardziej rozwiniętymi krajami świata, w tym USA. Dokonany w 2008 r. przegląd założeń instrumentów WPR, znany pod nazwą „Health Check”, miał na celu wskazanie sposobów uproszczenia i poprawy efektywności systemu płatności bezpośrednich i objęcia nimi rolników z nowo przyjętych do UE krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Health Check potwierdził potrzebę dalszego zwiększania procesu przesuwania środków z polityki rynkowej na potrzeby rozwoju obszarów wiejskich. Nowymi sferami zainteresowania stały się zmiany klimatyczne, produkowanie energii odnawialnej, zapobieganie deficytowi wody i kwestie ubezpieczenia od ryzyka (Czyżewski, Stępień 2011; Adamowicz 2017).

Polityka UE wobec obszarów wiejskich zaplanowana na lata 2007-2013 zachowuje ciągłość wcześniejszych wdrażanych programów. Każde państwo członkowskie przygotowało swój krajowy plan stra-

plan, constituting a reference framework for the EU rural development programs. Three thematic axes have been distinguished in these programs: the axis on competitiveness and the environment, the axis on land management and the axis including economic diversification and quality of life. An axis under the name Leader has also been introduced. The third axis including - the economic diversification and the quality of life as well as the Leader axis included instruments of rural development policy. In later years, this last axis became the main tool of the rural development policy. Each axis contains a specific number of partial actions. The task of the economic axis is to support modernisation, innovation and efficiency of agricultural production, the environmental axis is to improve the state of the natural environment of the rural areas. The actions of the social axis were focused on the diversification of the rural economy, while the LEADER approach pursued to seek new economic and social activation methods in the countryside. The funds planned for rural development in the 2007-2013 budget amounted to an average of EUR 12.6 billion per year, of which 78% were allocated to the market intervention instruments and 23% to the rural development. The largest part of the funds, i.e. approximately 44% of the RDP funds in 2007-2013, was directed to the implementation of the environmental axis, 34% was allocated to support the economic goals and 19% to the social development and the implementation of the LEADER approach (Oleszko-Kurzyna 2010; Rosner and Stanny 2017; Adamowicz 2017).

The strengthening of the rural development policy in the years 2007-2013 was supported by the separation of the European Agricultural Fund for Rural Development, which simplified the rules for providing assistance and increased the coherence of the instruments used. Member States have also obtained a considerable degree of freedom in shaping the structure of goals and expenses. It should also be noted that there is a necessity of greater involvement of the beneficiaries' own resources and increasing the activity and participation in the implementation of the socio-economic programs of the rural population. The second pillar of the CAP is more decentralised and based on the principles of partnership. The partnership exists at the level of relations between the EU bodies and Member States, and includes the direct cooperation between the EU bodies with regional and local authorities, between the public authorities and economic and social organizations representing the civil society. This cooperation and partnership shows that the principle of subsidiarity is guiding the European integration.

The policy in the 2007-2013 programming period was subject to monitoring and evaluation. During this period, new institutional solutions were introduced in the form of national rural development networks. The purpose of these networks was to support all aspects of the implementation, evaluation and exchange of experience between organisations and administrative structures involved in the rural development.

tegiczny, stanowiący ramy odniesienia do unijnych programów rozwoju obszarów wiejskich. W programach tych wyróżniono trzy osie tematyczne: oś dotyczącą konkurencyjności i środowiska, oś dotyczącą zarządzania gruntami oraz oś obejmującą dywersyfikację gospodarczą i jakość życia. Wprowadzono także oś pod nazwą Leader. Oś trzecia obejmująca - dywersyfikację gospodarczą i jakość życia oraz oś Leader zawierały instrumenty dotyczące polityki rozwoju obszarów wiejskich. Ta ostatnia oś stała się w późniejszych latach głównym narzędziem polityki rozwoju obszarów wiejskich. Każda z osi zawiera określoną liczbę działań cząstkowych. Zadaniem osi gospodarczej jest wspieranie modernizacji, innowacyjności i efektywności produkcji rolnej, oś środowiska ma za zadanie poprawę stanu środowiska naturalnego obszarów wiejskich. Działania osi społecznej ukierunkowane zostały na dywersyfikację gospodarki wiejskiej, zaś w ramach podejścia LEADER dążono do poszukiwania nowych metod aktywizacji gospodarczo-społecznej na wsi. Środki zaplanowane na rozwój obszarów wiejskich w budżecie na lata 2007-2013 wynosiły średnio 12,6 mld euro rocznie, z czego na instrumenty interwencji rynkowej przeznaczono 78% zaś na rozwój obszarów wiejskich średnio 23%. Największa część środków tj. około 44% środków PROW w latach 2007-2013 została skierowana na realizację osi środowiskowej, 34% przeznaczono na wsparcie celów gospodarczych i 19% na rozwój społeczny i wdrożenie podejścia LEADER (Oleszko-Kurzyna 2010; Rosner i Stanny 2017; Adamowicz 2017).

Wzmocnieniu polityki rozwoju obszarów wiejskich w latach 2007-2013 sprzyjało wyodrębnienie Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, który uprościł zasady udzielania pomocy oraz zwiększył spójność stosowanych instrumentów. Państwa członkowskie uzyskały też znaczny zakres swobody w kształtowaniu struktury celów i wydatków. Należy zwrócić też uwagę na konieczność większego angażowania własnych środków beneficjentów oraz zwiększenie aktywności i partycypacji w realizacji programów społeczno-gospodarczych mieszkańców wsi. Drugi filar WPR ma charakter bardziej zdecentralizowany i oparty na zasadach partnerstwa. Partnerstwo występuje na poziomie relacji między organami UE a państwami członkowskimi, a także obejmuje bezpośrednią współpracę organów UE z władzami regionalnymi i lokalnymi, między władzami publicznymi oraz organizacjami gospodarczymi i społecznymi reprezentującymi społeczeństwo obywatelskie. W tej współpracy i partnerstwie uwidoczni się, przyświecająca integracji europejskiej, zasada subsydiarności.

Polityka w okresie programowania 2007-2013 poddana została monitorowaniu i ewaluacji. W tym okresie wprowadzono też nowe rozwiązania instytucjonalne w postaci krajowych sieci rozwoju obszarów wiejskich. Zadaniem tych sieci stało się wspieranie wszystkich aspektów wdrażania, oceny i wymiany doświadczeń między organizacjami i strukturami administracyjnymi zaangażowanymi w sprawę rozwoju wsi.

Table 1. Comparison of the I and II pillar of the Common Agricultural Policy and EU cohesion policy functioning
Tabela 1. Porównanie funkcjonowania I i II filaru Wspólnej Polityki Rolnej oraz polityki spójności UE

Features of the practice/ Cechy praktyki	I CAP pillar/ I filar WPR	II CAP pillar/ II filar WPR	The cohesion policy/ Polityka spójności
Aims/ Cele	<ul style="list-style-type: none"> - the development of agricultural production/ rozwój produkcji rolniczej, - the stabilization of agricultural income/ stabilizacja dochodów rolniczych, - Europe's food security/ bezpieczeństwo żywnościowe Europy, - reasonable prices for consumers/ rozsądne ceny dla konsumentów. 	<ul style="list-style-type: none"> - social, economic and territorial cohesion/ spójność społeczna, gospodarcza i terytorialna, - sustainable rural development/ zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, - environmental protection/ ochrona środowiska, - the competitiveness of the European agriculture on the global market/ konkurencyjność europejskiego rolnictwa na rynku globalnym, - safe food/ bezpieczna żywność. 	<ul style="list-style-type: none"> - the harmonious development of the European Union/ harmonijny rozwój Unii Europejskiej, - social, economic and territorial cohesion/ spójność społeczna, gospodarcza, terytorialna, - the sustainable development of the EU regions/ zrównoważony rozwój regionów UE, - the increase of competitiveness of the EU regions/ wzrost konkurencyjność regionów UE.
Principles/ Zasady	<ul style="list-style-type: none"> - the single market principle/ zasada jednolitego rynku, - the preference for the EU goods principle/ zasada preferencji towarów UE, - the financial solidarity principle/ zasada solidarności finansowej. 	<ul style="list-style-type: none"> - the subsidiarity principle/ zasada subsydiarności, - the sustainable development principle/ zasad zrównoważonego rozwoju, - the partnership principle/ zasad partnerstwa, - the additionality principle/ zasada dodatkowości, - the programming principle/ zasada programowania. 	<ul style="list-style-type: none"> - the subsidiarity principle/ zasada subsydiarności, - the sustainable development principle/ zasad zrównoważonego rozwoju, - the partnership principle/ zasad partnerstwa, - the additionality principle/ zasada dodatkowości, - the programming principle/ zasada programowania.
Orientation/ Orientacja	<ul style="list-style-type: none"> - sector/ sektorowa, - group/ grupowa. 	<ul style="list-style-type: none"> - territorial/ terytorialna. 	<ul style="list-style-type: none"> - territorial/ terytorialna.
Entities/ Podmioty	<ul style="list-style-type: none"> - EU institutions/ instytucje unijne, - Member States/ państwa członkowskie, - agricultural lobby/ lobby rolnicze. 	<ul style="list-style-type: none"> - Community bodies/ organy wspólnotowe, - Member States/ państwa członkowskie, - social and professional organisations/ organizacje społeczne i zawodowe, - local authorities/ samorzady terytorialne, - local communities/ społeczności lokalne, - entrepreneurs/ przedsiębiorcy, - farmers/ rolnicy, - the B+R sector units/ jednostki sektora B+R, - educational and training institutions/ instytucje edukacyjne i szkoleniowe. 	<ul style="list-style-type: none"> - Community bodies/ organy wspólnotowe, - Member States/ państwa członkowskie, - social and professional organisations/ organizacje społeczne i zawodowe, - local authorities/ samorzady terytorialne, - local communities/ społeczności lokalne, - entrepreneurs/ przedsiębiorcy, - farmers/ rolnicy, - the B+R sector units/ jednostki sektora B+R, - educational and training institutions/ instytucje edukacyjne i szkoleniowe.
Implementation instruments/ Instrumenty realizacji	<ul style="list-style-type: none"> - financial/ finansowe, - legislative/ legislacyjne. 	<ul style="list-style-type: none"> - financial/ finansowe, - legislative/ legislacyjne, - the information and publicity/ informacyjno-promocyjne, - strategic programming/ programowanie strategiczne, - investments in infrastructure and human capital/ inwestycje w infrastrukturę i kapitał ludzki. 	<ul style="list-style-type: none"> - financial/ finansowe, - legislative/ legislacyjne, - the information and publicity/ informacyjno-promocyjne, - strategic programming/ programowanie strategiczne, - investments in infrastructure and human capital/ inwestycje w infrastrukturę i kapitał ludzki.

Source: Sołek K., "Impact of European funds on the process of socio-economic development of rural areas in the Subcarpathian province", PhD thesis, Warsaw 2017 p.72.

Źródło: Sołek K., „Oddziaływanie funduszy europejskich na proces rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województwa podkarpackiego”, rozprawa doktorska, Warszawa 2017 s.72.

Nowadays, the rural development policy is carried out in the form of multidimensional development programs and strategies and is financed from a separate European Agricultural Fund for Rural Development. These areas also benefit from the European Regional Fund and the European Social Fund. As shown in Table 1, there are many similarities between the II pillar of the CAP and the cohesion policy.

A certain convergence of the rural policy with the cohesion policy indicates the need to set a demarcation line between these two policies and to coordinate the operations carried out in them. The European Parliament drew attention to these aspects of rural development management. However, the need for coordination has led to the expansion of bureaucratic activities. In order to counteract this issue, it would be necessary to adopt certain common rules and procedures for interventions in the rural areas as part of the agricultural and cohesion policy. Such rules have been implemented by the Regulation No. 1303/2013 and 1305/2013 regarding the support for rural areas by the European Agricultural Fund for Rural Development and other European funds. It is important that these rules and practices are not used mainly to strengthen the agricultural sector, but to serve the economic and social diversification of the village and to strengthen the multi-functionality of rural areas.

The purpose of these regulations is to develop effective, integrated rural development programs and consolidated sources of their financing and also to give rural development policy a character consistent within the essence of sustainable development. The aim of a sustainable rural development is also to maintain the right balance between ad hoc tasks, such as increasing the competitiveness of a given territorial system, including the possibility of increasing employment, and long-term tasks such as shaping the social, economic and environmental integrity of the area.

Sizes and sources of rural development support

Support for rural development carried out under various Community policies is based on the use of funds from the EU budget through various structural funds and agricultural funds, including the recently separated rural development fund. Individual member states can also finance rural development policy from national budgets. In the long term perspective, one can observe a gradual relative limitation of budget expenditure on the CAP and changes in the structure of expenditure on this policy, related to the restructuring of funds and a tendency to maintain subordination of rural development policy to agricultural development policy.

Gradual changes in the EU budget as well as in the structure of the distribution of EU funds indicate the growing importance of rural development policy. However, expanding the EU into new, poorer member countries results in a relative reduction of

Współcześnie polityka rozwoju obszarów wiejskich, prowadzona jest w postaci wieloaspektowych programów i strategii rozwojowych i finansowana z wyodrębnionego Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Obszary te korzystają również ze środków Europejskiego Funduszu Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego. Jak wynika z tabeli 1 istnieje wiele podobieństw między II filarem WPR a polityką spójności.

Pewna zbieżność polityki wiejskiej z polityką spójności wskazuje na potrzebę ustalenia linii demarkacyjnej między tymi dwoma politykami oraz koordynacji realizowanych w nich działań. Na te aspekty zarządzania rozwojem obszarów wiejskich zwrócił uwagę Parlament Europejski. Potrzeba koordynacji pociągnęła jednak rozbudowę działań biurokratycznych. Aby przeciwdziałać temu zjawisku należałoby przyjąć pewne wspólne zasady i sposoby postępowania dla działań interwencyjnych na obszarach wiejskich w ramach polityki rolnej i polityki spójności. Takie zasady zostały wdrożone przez Rozporządzenia Nr 1303/2013 i 1305/2013 dotyczące wsparcia obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich i inne fundusze europejskie. Istotne jest aby te zasady i sposoby postępowania nie były wykorzystywane głównie dla wzmocnienia sektora rolnego lecz by służyły dywersyfikacji gospodarczej i społecznej wsi i wzmocnieniu wielofunkcyjności obszarów wiejskich.

Zadaniem tych regulacji jest wypracowanie efektywnych, zintegrowanych programów rozwoju obszarów wiejskich i skonsolidowanych źródeł ich finansowania i nadanie polityce rozwoju wsi charakteru zgodnego z istotą rozwoju zrównoważonego. Celem zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich jest też zachowanie właściwych proporcji między zadaniami doraźnymi, takimi jak wzrost konkurencyjności danego układu terytorialnego, w tym, możliwości powiększenia zatrudniania, a zadaniami długoterminowymi, takimi jak kształtowanie społecznej, ekonomicznej i środowiskowej integralności obszaru.

Rozmiary i źródła wsparcia rozwoju obszarów wiejskich

Wsparcie rozwoju obszarów wiejskich prowadzone w ramach różnych polityk wspólnotowych opiera się na wykorzystaniu środków z budżetu UE za pośrednictwem różnych funduszy strukturalnych i funduszy rolnych, w tym wyodrębnionego od niedawna funduszu rozwoju obszarów wiejskich. Poszczególne kraje członkowskie mogą finansować politykę rozwoju wsi również z budżetów krajowych. W dłuższej perspektywie można obserwować stopniowe, względne ograniczanie wydatków budżetowych na WPR i zmiany w strukturze wydatków na tę politykę, powiązane z restrukturyzacją funduszy oraz tendencją do utrzymania podporządkowania polityki rozwoju wsi polityce rozwoju rolnictwa.

Stopniowe zmiany w budżecie UE jak i w strukturze rozdysponowania funduszy unijnych wskazują na rosnące znaczenie polityki rozwoju obszarów wiejskich.

resources. It is also noted that CAP's funds are being gradually reduced. In 1994, funds constituting 0.54 of EU GNI were earmarked for this policy and in 2004 this amount dropped to 0.43%, and in 2013 to 0.33% of GNI (Oleszko-Kurzyna 2010). In the 2000-2006 financial perspective, the CAP was financed mainly from the funds of the Guarantee Section of the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (EAGGF), which share in the budget expenditure fell from around 45% in 2000-2003 to just under 43% in the three-year period 2004-2006. The size and share of expenditures on the second pillar of the CAP and the expenditure of the Guidance section clearly increased in the years 2000-2006 (tab. 2). Expenditure of the second Pillar of the Guarantee Section of the CAP was directed to support structural changes in agriculture, while expenditure from the Guidance Section was related to cohesion policy and could have also been used for development purposes of the village.

skich. Rozszerzanie Unii na nowe, biedniejsze kraje członkowskie skutkuje jednak względnym zmniejszeniem środków. Zauważa się również stopniowe ograniczanie środków na WPR. W 1994 r. na tę politykę przeznaczono środki stanowiące 0,54 DNB UE zaś w 2004 r. wielkość ta spadała do 0,43%, a w 2013 r. do 0,33% DNB (Oleszko-Kurzyna 2010). W perspektywie finansowej 2000-2006 WPR finansowana była głównie ze środków Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnych (EFOiGR), których udział w wydatkach budżetowych obniżył się z około 45% w latach 2000-2003 do niespełna 43% w trzyleciu 2004-2006. Rozmiar i udział wydatków na II Filar WPR oraz wydatków sekcji Orientacji wyraźnie wzrastały w latach 2000-2006 (tab. 2). Wydatki II Filara Sekcji Gwarancji WPR kierowane były na wsparcie zmian strukturalnych w rolnictwie, zaś wydatki z Sekcji Orientacji były powiązane z polityką spójności i mogły być wykorzystane także na cele rozwojowe wsi.

Table 2. Expenditure on EU agriculture in the years 2000-2006 according to the division into types of support
Tabela 2. Wydatki na rolnictwo UE w latach 2000-2006 według podziału na rodzaje wsparcia

Specifications/ Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
in million euros (in current prices)/ w mln euro (w cenach bieżących)							
General EU budget/ Budżet ogólny UE	93 792	97 189	100 672	102 145	115 434	119 419	123 515
Guarantee Section/ Sekcja Gwarancji	41 738	44 530	46 587	47 387	49 305	51 439	52 618
First Pillar/ I filar	37 352	40 035	41 992	42 680	42 769	44 598	44 847
Second Pillar/ II filar	4 386	4 495	4 595	4 698	6 841	6 841	7 771
Guidance Section/ Sekcja Orientacji	588	1 359	1 550	2 254	2 962	3 097	3 333
share in the EU general budget (%)/ udział w budżecie ogólnym UE (%)							
Guarantee Section/ Sekcja Gwarancji	44.50	45.82	46.27	46.38	42.71	43,08	42,60
First Pillar/ I filar	39.82	41.19	41.71	41.78	37.05	37.35	36.31
Second Pillar/ II filar	4.68	4.63	4.56	4.60	5.66	5.73	6.29
Guidance Section/ Sekcja Orientacji	0.63	1.40	1.54	2.21	2.57	2.59	2.70

Source: European Union budget for financial year 2006, SEC (2006) 50-PL, European Commission, January 2006 ;; Rural Development in the European Union, Statistical and Economic Information, EC August 2006.

Źródło: Budżet Unii Europejskiej na rok finansowy 2006, SEK (2006) 50-PL, Komisja Europejska, styczeń 2006;; Rural Development in the European Union, Statistical and Economic Information, KE sierpień 2006.

In the financial perspective 2007-2013, the implementation of rural policy was related both to the reform of the CAP and to structural policy, along with changes in the structure and principles of distribution of structural funds. In this perspective, the budget of the Structural Funds and the European Regional Development Fund (ERDF) and the European Social Fund (ESF) was 344.4 billion euro, of which 19.7% was allocated to rural development. The allocation of structural funds for rural development in the 2007-2013 financial perspective, has definitely

W perspektywie finansowej 2007-2013 realizacja polityki obszarów wiejskich była związana zarówno z reformą WPR jak i polityki strukturalnej oraz ze zmianami w strukturze i zasadach dystrybucji funduszy strukturalnych. W tej perspektywie budżet funduszy strukturalnych i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) wynosił 344,4 mld euro, z czego 19,7% przeznaczono na rozwój obszarów wiejskich. Alokacja funduszy strukturalnych na rozwój wsi w perspektywie finansowej 2007-2013 zde-

increased. In the years 2000-2006, the total amount of structural funds directed to rural areas in the EU countries amounted to approximately EUR 70 billion. This amount was made up of 22.7% of the total ERDF budget and 9.1% of the ESF budget. These funds were outside the second pillar of the CAP and were directed mainly at the development of local infrastructure, development of human capital, entrepreneurship and creation of new jobs as well as increasing innovation (Kokocińska 2010).

Cohesion policy towards rural areas focused on stimulating endogenous development potential. Assistance was provided as a part of operational programs. Since 2005, actions have been taken to separate rural development policy from cohesion policy and to link it more closely with the common agricultural policy. At that time, the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund, existing since 1964, was replaced by two funds: the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). The establishment of the EAFRD structural funds, independent of the other funds, meant excluding it from the scope of the SE and stronger links with the implementation of the CAP.

The EAGF, set up to finance the First Pillar of the CAP, covered intervention expenditure, direct payments, export subsidies, information and promotion activities, activities related to the protection of plants and animals, accounting, consultancy and scientific research (Regulation 1290/2005). The creation of the EAFRD was aimed not only at the inclusion of aid for rural areas into a single financial framework but also at the new quality and the new priorities of the CAP. This fund allowed the accumulation of resources and the improvement of programming and management of rural development. The ordinance introducing a new rural development fund set new rules and financial instruments for it. The previously applied principles regulated by the EAGGF Guidance Section have been defined more precisely and focused within one policy. From the list of possible financing activities, individual countries could choose their own set and scope of content of operational programs. The list of actions for rural development in years 2007-2013 was extended compared to the perspective for years 2000-2006. In the 2000-2006 perspective, Member States were required to set minimum financial ceilings for individual priority axes within the framework of rural development. A minimum of 10% of the EAFRD funds, 25% for the implementation of environmental tasks, 10% for the social axis and a minimum of 5% for the Leader axis were reserved for measures supporting the agricultural and forestry sector. At the end of 2008, the EAFRD was strengthened with additional funds for the promotion of broadband internet in rural areas and activities related to renewable energy. The use of the rural development fund has therefore been recognized as an important element of the European plan for the Europe's exit from the global economic and financial crisis. In the 2007-2013 perspective, partial limits have been abandoned, giving the Member States complete

cydowanie wzrosła. W latach 2000-2006 całkowita suma funduszy strukturalnych kierowana na obszary wiejskie w krajach UE wyniosła około 70 mld euro. Na tę kwotę złożyło się 22,7% całkowitego budżetu EFRR i 9,1% budżetu EFS. Były to środki poza II Filarem WPR, kierowane głównie na rozwój infrastruktury lokalnej, rozwój kapitału ludzkiego, przedsiębiorczość i tworzenie nowych miejsc pracy oraz podnoszenie innowacyjności (Kokocińska 2010).

Polityka spójności wobec obszarów wiejskich koncentrowała się na pobudzaniu endogenicznego potencjału rozwojowego. Pomoc udzielana była w ramach programów operacyjnych. Od 2005 r. podejmowano działania prowadzące do wydzielenia polityki rozwoju obszarów wiejskich z polityki spójności i ściślejszego powiązania jej ze wspólną polityką rolną. Zlikwidowano w tym czasie istniejący od 1964 r. Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej a w jego miejsce ustanowiono dwa fundusze Europejski Fundusz Rolniczy Gwarancji (EFRG) oraz Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Powołanie niezależnego od innych funduszy strukturalnych EFROW, oznaczało wyłączenie go z zakresu PS i silniejsze powiązanie z realizacją WPR.

EFRG ustanowiony do finansowania I Filara WPR obejmował wydatki interwencyjne, płatności bezpośrednie, subsydia eksportowe, działania informacyjno-promocyjne, działania związane z ochroną roślin i zwierząt, prowadzeniem rachunkowości, doradztwem i badaniami naukowymi (Rozporządzenie 1290/2005). Utworzenie EFRROW miało na celu nie tylko ujęcie pomocy dla obszarów wiejskich w jednolite ramy finansowe ale i wskazywało na nową jakość i nowe priorytety WPR. Fundusz ten umożliwiał kumulację środków oraz usprawnienie programowania i zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich. Rozporządzenie wprowadzające nowy fundusz rozwoju wsi, ustalało dla niego nowe zasady i instrumenty finansowe. Stosowane wcześniej zasady regulowane przez Sekcję Orientacji EFOiGR zostały precyzyjniej zdefiniowane i skupione w ramach jednej polityki. Z katalogu działań możliwych do finansowania poszczególne kraje mogły dokonać wyboru własnego zestawu i zakresu treści programów operacyjnych. Lista działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w latach 2007-2013 została wydłużona w porównaniu do perspektywy dla lat 2000-2006. W perspektywie 2000-2006 państwa członkowskie zostały zobowiązane do ustalenia minimalnych pułapów finansowych przeznaczonych na poszczególne osie priorytetowe w ramach rozwoju obszarów wiejskich. Dla działań wspierających sektor rolny i leśny rezerwowano minimum 10% środków EFRROW, 25% na realizację zadań środowiskowych, 10% na oś społeczną i minimum 5% na oś Leader. Pod koniec 2008 roku EFRROW został wzmocniony o dodatkowe środki z przeznaczeniem na upowszechnienie szerokopasmowego internetu na obszarach wiejskich oraz działań dotyczących energii odnawialnej. Wykorzystanie funduszu rozwoju obszarów wiejskich zostało zatem uznane ważnym elementem europejskiego planu wyjścia Europy ze światowego kryzysu gospodarczo

freedom in shaping the fund's utilization structure within the limits granted.

As a result of these measures, rural development was shifted more strongly towards the CAP. Expenditure on agriculture in 2007-2013, according to the division into the main support areas, is presented in Table 3. The EU general budget at that time increased from around 128 billion euros to 152 billion euros and the share of related expenditure with the management of natural resources, decreased from around 45% to just over 40%. Expenditure on rural development remained unchanged at EUR 12-13 billion, which accounted for less than 9% of general budget expenditure.

-finansowego. W perspektywie 2007-2013 zrezygnowano z limitów częściowych, dając państwom członkowskim pełną swobodę w kształtowaniu struktury wykorzystania funduszu w ramach przyznanego limitu.

W wyniku tych działań rozwój obszarów wiejskich został przesunięty silniej w kierunku WPR. Wydatki na rolnictwo w latach 2007-2013, według podziału na główne obszary wsparcia przedstawia tabela 3. Budżet ogólny UE w tym czasie wzrósł z około 128 mld euro do 152 mld euro, a udział wydatków związanych z gospodarowaniem zasobami naturalnymi zmniejszył się z około 45% do nieco ponad 40%. Wydatki na rozwój obszarów wiejskich pozostały na niezmiennym poziomie 12-13 mld euro, co stanowiło niespełna 9% wydatków budżetu ogólnego.

Table 3. Expenditure on EU agriculture in the years 2007-2013 according to the division into types of support

Tabela 3. Wydatki na rolnictwo UE w latach 2007-2013 według podziału na rodzaje wsparcia

Specifications/ Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
in million euros (in current prices)/ w mln euro (w cenach bieżących)							
General EU budget/ Budżet ogólny UE	128 091	131 487	135 321	138 464	142 408	147 075	151 886
Management of natural resources/ Zarządzanie zasobami naturalnymi	58 102	58 759	59 170	59 608	60 488		
Rural Development/ Rozwój Obszarów Wiejskich	12 343	12 542	12 491	12 402	12 871	12 820	12 764
share in the EU general budget (%)/ udział w budżecie ogólnym UE (%)							
Management of natural resources/ Zarządzanie zasobami naturalnymi	45.36	44.69	43.73	43.05	42.47	41.42	40.38
Intervention and direct payments/ Działania interwencyjne i płatności bezpośrednie	35.72	35.15	34.50	34.05	33.43	32,32,70	35.98
Rural Development/ Rozwój Obszarów Wiejskich	9.64	9.54	9.23	9.00	9.04	8.72	8.40
participation in the section of "natural resources management and protection" (%)/ udział w dziale „zarządzania zasobami naturalnymi i ich ochrona” (%)							
Rural Development/ Rozwój Obszarów Wiejskich	21.24	31.34	21.11	20.91	31.28	21.05	20.81

Source: General budget of the European Union for the financial year 2007, European Commission, February 2007.

Źródło: Budżet ogólny Unii Europejskiej na rok finansowy 2007, Komisja Europejska luty 2007.

The merge between rural development policy and the CAP took place through the introduction of priority axes for the Member States resulting from the Community Strategic Guidelines for Rural Development, approved in 2006. The regulations formulated by the Community define the objectives of rural policy and its legal framework. Policy implementation has been left to the Member States and regional authorities, and sometimes also to local authorities. There are various opinions calling the location of the rural development policy under the

Powiązanie polityki rozwoju obszarów wiejskich ze WPR odbyło się przez wprowadzenie wspólnych dla państw członkowskich osi priorytetowych wynikających ze Strategicznych Wytucznych Wspólnoty na rzecz Rozwoju Obszaru Wiejskich, zatwierdzonych w 2006 r. Sformułowane przez Wspólnotę regulacje określają cele polityki wiejskiej oraz jej ramy prawne. Implementacja polityki pozostała w gestii państw członkowskich oraz władz regionalnych a niekiedy także władz lokalnych. Istnieją różne opinie stawiające w wątpliwość umiejscowienie polityki rozwoju

CAP (Regider 2012) into question, indicating that rural development funds still had a largely sectorial character and contributed little to the development of non-agricultural entrepreneurship and the diversification of economic activity at village.

The EU budget for the years 2014-2020, adopted in February 2013, envisages total commitments of 996.8 billion euros (in 2011 prices), so it remained approximately at the level from 2007-2013, the budget in current prices is to amount to 1125 billion euros. The share of EU budget expenditures in the total GDP of member countries was reduced from 1.03% in 2014 to 0.98% in 2020. Of this overall amount, 450.8 billion was spent on competitiveness and cohesion and 373 billion euros on the CAP. Out of this amount, 278 billion euros, that is 74.4% will be spent on the first pillar of the CAP and 84.9 billion, so nearly 23%, on rural development which means the second pillar of the CAP 11 (European Commission 2007).

In comparison with the 2007-2013 period, in the years 2014-2020 there is a decrease in expenditure on activities related to natural resources and expenditure on the first pillar of the CAP (by 17.5%). On the other hand, expenditures on the second pillar of the CAP increase from 13.7 billion euros to 14.3 billion euros (Russel 2012). This means increasing the funds for rural development by 9%. The growing importance of the second pillar in the CAP expresses a new tendency and a new perception of agriculture in the rural economy. In other words, the importance of functions outside of production agriculture and the strengthening of the importance of public goods in rural areas is visible (Czyżewski, Stępień 2011).

Regulation no. 1305/2013, in 2013, the Rural Development Program for 2014-2020 was established. This program is basically a continuation of the support program from the previous financial perspective. The changes mainly concern the organization and implementation of individual instruments as well as the system for monitoring and evaluating the implemented activities. The currently implemented program has been integrated into a comprehensive development policy system outlined by the strategy "Europe 2020 Strategy for smart and inclusive and inclusive development." This program should be consistent with the overall objectives of cohesion policy, economic policy and social policy as defined in the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU). The objective of the RDP 2014-2020 has mainly been aimed at improving the competitiveness of agriculture, balancing natural resources management and climate action, and achieving sustainable territorial development of rural farms and communities, including the creation and maintenance of jobs. The program implements the following six priorities of the EU rural development policy for 2014-2020 (Regulation of the EP and RUE 2013):

1. Facilitation of knowledge transfer and innovation in agriculture, forestry and in rural areas.
2. Improving the competitiveness of all types of farming and increasing the profitability of agricultural holdings.

obszarów wiejskich w ramach WPR (Regider 2012) wskazujące na to, że środki na rozwój wsi w dalszym ciągu miały w dużym stopniu charakter sektorowy i w małym stopniu przyczyniały się do rozwoju przedsiębiorczości pozarolniczej i zróżnicowanie działalności gospodarczej na wsi.

Budżet UE na lata 2014-2020, przyjęty w lutym 2013, roku przewiduje łącznie zobowiązania na poziomie 996,8 mld euro (w cenach z 2011 r.) czyli pozostał w przybliżeniu na poziomie lat 2007-2013, budżet w cenach bieżących ma wynosić 1125 mld euro. Udział wydatków budżetu UE w łącznym PKB krajów członkowskich został ograniczony z 1,03% w 2014 r. do 0,98% w 2020 r. Z tej ogólnej kwoty 450,8 mld przeznaczono na konkurencyjność i spójność i 373 mld euro na WPR. Z tej kwoty 278 mld euro tj. 74,4% przeznaczy się na I filar WPR i 84,9 mld, czyli niemal 23%, na rozwój obszarów wiejskich czyli II filar WPR 11 (Komisja Europejska 2007).

W porównaniu z okresem 2007-2013 w latach 2014-2020 następuje spadek wydatków na działania związane z zasobami naturalnymi i wydatki na I filar WPR (o 17,5%). Wzrastają natomiast wydatki na cele II filara WPR z 13,7 mld euro do 14,3 mld euro (Russel 2012). Oznacza to zwiększenie środków na rozwój obszarów wiejskich o 9%. Wzrost znaczenia II filara w WPR wyraża nową tendencję i nowe postrzeganie rolnictwa w gospodarce wiejskiej. Innymi słowy uwidacznia się wzrost znaczenia funkcji poza produkcyjnych rolnictwa i wzmocnienie znaczenia dóbr publicznych na obszarach wiejskich (Czyżewski, Stępień 2011).

Rozporządzeniem nr. 1305/2013 w 2013 r. ustanowiono Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Program ten jest w zasadzie kontynuacją programu wsparcia z poprzedniej perspektywy finansowej. Zmiany dotyczą głównie organizacji i wdrażania poszczególnych instrumentów oraz systemu monitorowania i ewaluacji realizowanych działań. Aktualnie realizowany program został wkomponowany w całościowy system polityki rozwojowej nakreślonej przez strategię „Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zintegrowanego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu”. Program ten powinien być spójny z ogólnymi celami polityki spójności, polityki gospodarczej i polityki społecznej określonej w Traktacie o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE). Celem PROW 2014-2020 stała się głównie poprawa konkurencyjności rolnictwa, zrównoważenie zarządzania zasobami naturalnymi i działania na rzecz klimatu oraz osiągnięcie zrównoważonego rozwoju terytorialnego wiejskich gospodarstw i społeczności, w tym tworzenia i utrzymywanie miejsc pracy. Program realizuje sześć następujących priorytetów unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014-2020 (Rozporządzenie PE i RUE 2013):

1. Ułatwienie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich.
2. Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych.

3. Improving the organization of the food chain and promoting risk management in agriculture.
4. Recreation, protection and enhancement of ecosystems dependent on agriculture and forestry.
5. Supporting active resource management and the transition to a low-carbon and climate-resilient economy in the agricultural and forestry sector.
6. Increasing social inclusion, reducing poverty and promoting economic development in rural areas.

Implementation of the RDP 2014-2020 is planned for 1.5 billion euros, including 96 billion from the European Agricultural Fund for Rural Development. The largest pool of funds was planned for investments in fixed assets (over 23%), for agri-environmental and climatic measures (16.8%) and for payments for areas with natural constraints (16.6%). On average, in the EU 43% of funds are allocated to the implementation of the fourth priority, over 20% for the purposes of the second priority and about 16% for the sixth priority. The structure of planned expenditures by priority differs in individual member states. In Poland, the total support of rural areas is almost 11 billion euros, and the third part is allocated to the implementation of the second priority and slightly less to the fourth priority.

The essence and significance of EU-funded support for rural areas can be best expressed in the EAFRD mission and objectives. The EAFRD shall contribute to the Europe 2020 Strategy by promoting sustainable rural development throughout the Union in a manner that complements the other instruments of the CAP, the cohesion policy and the common fisheries policy. It shall contribute to the development of a Union agricultural sector that is more territorially and environmentally balanced, climate-friendly and resilient and competitive and innovative.

Theoretical and political concepts of rural development

The strategies and policies shaping the development of rural areas put into practice arise from scientific achievements and, at the same time, from the political process, transforming ideas and concepts into action programs and legal acts that control the intervention actions of the authorities in economic processes.

In the second half of the twentieth century, a number of scientific concepts relating to the support of rural development processes appeared. Among many of these concepts, J. Siemiński distinguished two large groups of theories of rural development (Siemiński, 1996, Mazurek, 2010). In the first, traditional group, he mentioned the concept of multi-functional development, the concept of social, economic and spatial order, the concept of village renewal, the concept of bottom-up development, the concept of activation and development of the local community. The second group included the concept of strategy planning, the concept of eco-

3. Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie.
4. Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa.
5. Wspieranie aktywnego gospodarowania zasobami i przechodzenie na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmiany klimatyczne w sektorze rolnym i leśnym.
6. Zwiększenie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

Na realizację PROW 2014-2020 zaplanowano kwotę 1,5 bln euro, w tym 96 mld z Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich. Największą pulę środków zaplanowano na inwestycje w środki trwałe (ponad 23%), na działania rolno-środowiskowe i klimatyczne (16,8%) i na płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi (16,6%). Średnio w UE 43% środków przeznaczane jest na realizację priorytetu czwartego, ponad 20% na cele priorytetu drugiego i około 16% na priorytet szósty. Struktura planowanych wydatków według priorytetów różni się w poszczególnych krajach członkowskich. W Polsce łączne wsparcie obszarów wiejskich wynosi niemal 11 mld euro, a trzecia część środków przeznaczona jest na realizację priorytetu drugiego i niewiele mniej na priorytet czwarty.

Istotę i znaczenie wsparcia kreowanego przez UE na obszary wiejskie wyraża najlepiej sformułowana misja i cele EFRROW. EFRROW wnosi wkład do strategii Europa 2020 poprzez programowanie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w całej Unii w sposób uzupełniający inne instrumenty WPR, politykę spójności i wspólną politykę rybołówstwa. EFRROW wnosi wkład do rozwoju bardziej zrównoważonego terytorialnie i środowiskowo, przyjaznego dla klimatu i odpornego na jego zmianę oraz konkurencyjnego i innowacyjnego unijnego sektora rolnego.

Teoretyczne i polityczne koncepcje rozwoju obszarów wiejskich

Wprowadzone do praktyki strategie i polityki kształtujące rozwój obszarów wiejskich wyrastają z dorobku naukowego a jednocześnie z procesu politycznego, przekształcającego pomysły i koncepcje w programy działania i akty prawne sterujące działaniami interwencyjnymi władz w procesy gospodarcze.

W drugiej połowie XX wieku pojawiło się szereg koncepcji naukowych odnoszących się do wsparcia procesów rozwoju obszarów wiejskich. Wśród wielu z tych koncepcji J. Siemiński wyróżnił dwie duże grupy teorii rozwoju obszarów wiejskich (Siemiński, 1996, Mazurek, 2010). W pierwszej, tradycyjnej grupie wymienił koncepcję rozwoju wielofunkcyjnego, koncepcję ładu społecznego, gospodarczego i przestrzennego, koncepcję odnowy wsi, koncepcję rozwoju oddolnego, koncepcję aktywizacji i rozwoju społeczności lokalnej. Do drugiej grupy zaliczył koncepcję planowania strategii, koncepcję ekorozwoju (zrównoważonego rozwoju) i koncepcję rewi-

development (sustainable development) and the concept of revitalization. This list does not constitute the complete list of ideas developed in the sphere of science that shape the vision and ways of solving rural development problems in European countries. New concepts being a result of the development of globalization, technology development, innovation transfer, strengthening of integration processes, etc. are constantly emerging. Concepts of inclusive development and smart specializations of regions or intelligent villages can also be presented as an example of that. These concepts are created by economists, sociologists, geographers and specialists dealing with spatial management. Another genesis is formed by a unique attempt to combine the results of scientific research with political realities in the form of the so-called the Cork Declaration in Ireland announced in 1996 and 2016. Outlining the essence and principles of these concepts goes beyond the goals of this study and most of them are quite well known. We will therefore limit ourselves to selected, new, innovative concepts of rural development in the European Union's development strategies.

In 1996, in Cork the Directorate-General for the EU agriculture organized a conference entitled "Rural Europe - Perspectives for the Future". During this conference, the basic directions and principles of rural development in Europe were defined, which was included in the form of a declaration, according to which rural development should be sustainable and balanced with territorial orientation. It expresses the conviction that rural areas and their inhabitants are a real, valuable resource of the European Union with competitive capabilities. Pointing to the important role of agriculture and farmers in the natural environment, it was noticed that the agriculture and forestry sectors reduce their role in the rural economy and that the importance of non-agricultural sectors of the economy in the countryside is vastly increased. Rural development should rely on economic diversification conducted by small and medium enterprises, mainly in the services sector.

Diversification of the economy, as well as rural and cultural landscape and developed new functions should ensure a higher standard of living for the rural population and protection of natural resources and biodiversity. The new rural development model was supposed to complement the CAP reformed in 1992 and obtain adequate financial support. The definitive model of rural development under the name LEADER is included in the form of 10 points as postulates. They concerned preferences for rural development; integrated approach to development; diversification; applying the principle of sustainable development; principles of subsidiarity, simplification, programming, financing, management as well as research and evaluation. The 1996 Cork Declaration was to make European politicians aware of the need to strengthen public belief in the start of a new rural development policy, increase the attractiveness of rural areas and create more significant centers for life and work of people of all ages and the functioning of new professions. The proposed new model of rural

talizacji. To zestawienie nie wyczerpuje pełnej listy wyrosłych w sferze nauki idei kształtujących wizję i sposobów rozwiązywania problemów rozwojowych wsi w krajach europejskich. Ciągłe pojawiają się nowe koncepcje powstające w wyniku rozwoju globalizacji, rozwoju technologii, transferu innowacji, wzmacniania procesów integracyjnych itp. Przykładem mogą też być koncepcje rozwoju inkluzyjnego i inteligentnych specjalizacji regionów czy inteligentnych wsi. Autorami tych koncepcji są ekonomiści, socjolodzy, geografowie czy specjaliści zajmujący się gospodarką przestrzenną. Inną genezę mają ukształtowane przez unikalną próbę połączenia wyników badań naukowych z politycznymi realiami w postaci tzw. deklaracji z Cork w Irlandii ogłoszonych w 1996 r. i 2016 roku. Zarysowanie istoty i zasad tych koncepcji wykracza poza cele tego opracowania, większość z nich jest zresztą dość dobrze znana. Ograniczymy się więc do wybranych, nowych, innowacyjnych koncepcji rozwoju wsi w strategiach rozwoju Unii Europejskiej.

W Cork w 1996 r., Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa UE zorganizowała konferencję pt. "Wiejska Europa – Perspektywy na Przyszłość „ W czasie tej konferencji określono podstawowe kierunki i zasady rozwoju obszarów wiejskich w Europie, które ujęto w formie deklaracji, zgodnie z którą rozwój wsi powinien mieć charakter trwały i zrównoważony o terytorialnym ukierunkowaniu. Wyrażono w niej przekonanie, że obszary wiejskie i ich mieszkańcy są realnym, cennym zasobem Unii Europejskiej posiadającym zdolności konkurencyjne. Wskazując na ważną rolę rolnictwa i rolników wobec środowiska przyrodniczego zauważono, że sektory rolnictwa i leśnictwa zmniejszają swoją rolę w gospodarce wiejskiej, że podnosi się znaczenie pozarolniczych sektorów gospodarki na wsi. Rozwój obszarów wiejskich powinien polegać na dywersyfikacji ekonomicznej prowadzonej przez małe i średnie przedsiębiorstwa głównie w sektorze usług.

Dywersyfikacja gospodarki, a także krajobrazu wiejskiego i kulturowego i rozwijane nowe funkcje powinny zapewnić wyższy poziom życia ludności wiejskiej oraz ochronę zasobów naturalnych i bioróżnorodności. Nowy model rozwoju wsi miał uzupełnić zreformowaną w 1992 r. WPR i uzyskać odpowiednie wsparcie finansowe. Skonkretyzowany model rozwoju wsi pod nazwą LEADER ujęty został w postaci 10 punktów o charakterze postulatów. Dotyczyły one preferencji dla rozwoju obszarów wiejskich; zintegrowanego podejścia do rozwoju; dywersyfikacji; stosowania zasady zrównoważonego rozwoju; zasady subsydiarności, upraszczania, programowania, finansowania, zarządzania oraz badań i ewaluacji. Deklaracja z Cork 1996 r. miała uświadomić europejskim politykom potrzebę wzmocnienia publicznego przekonania dla rozpoczęcia nowej polityki rozwoju wsi, podnoszenia atrakcyjności obszarów wiejskich i tworzenia w ich obrębie bardziej znaczących ośrodków dla życia i pracy ludzi w każdym wieku oraz funkcjonowania nowych zawodów. Proponowany nowy model polityki wiejskiej różnił się od realizowanego wówczas modelu WPR. Różnicowanie

policy differed from the CAP model implemented at that time. The diversification of economic and social activities was to be made possible thanks to assistance targeted at investments and services related to economic activity, development of education and training system, improvement of the information and communication system, etc. Attention was paid to the need to simplify the procedures for providing assistance and concentration of resources as well as proportionality in relation to the developmental backwardness. Subsidiarity principle meant the desire to decentralize activities and strengthen the role of local communities in programming and development management. At the same time, the declaration emphasized the importance of agriculture for the overall level of rural development and the necessity of its participation in the implementation of all economic, social and environmental goals. Agriculture was also imposed with duties in the sphere of nature protection, biodiversity, landscape preservation and cultural values of villages and raising the living standards of rural communities. The outlined agricultural development model has become multi-functional. The 1996 Cork Declaration indicated the need to strike a balance between production goals related to the development of agriculture and ensuring food security, and the protection of environmental resources as well as the development of non-agricultural economic activities and social functions of rural areas. The declaration became the basis for shaping rural policy under Agenda 2000, which prepared the Community for the fifth enlargement of the Union for Central and Eastern Europe. In this period, the CAP adopted the key assumptions of the Cork Declaration on multi-functional, sustainable and endogenous rural development as well as external support measures and instruments.

In addition to the well-known and universal concept of sustainable development, on which all Community policies are based, including the CAP, the concept of multi-functional rural development is significant and capacious. The gradual departure from the dominance of agriculture in the structure of the rural economy through the development of additional, non-agricultural forms of management and various functions of social services is the main assumption of this concept. This concept assumes, on the one hand, support for the modernization of agriculture and, on the other hand, the acceleration of the development of non-agricultural activities, which results in the general diversification of the rural economy. The development of this way of thinking in the 1970s initiated the post-productive stage of development characterized by the growing importance of diversified functions and activities in the services sector W. Stola (1993) to the main functions of rural areas included resident, production and service functions, tourist functions - implemented mainly in the form agritourism and ecotourism as well as cultural, environmental and aesthetic functions.

The multi-functionality of rural areas and agriculture was aimed at improving economic effects

działalności ekonomicznej i społecznej miało stać się możliwe dzięki pomocy skierowanej na inwestycje i usługi związane z działalnością gospodarczą, rozwój oświaty i systemu szkoleń, usprawnienie systemu informacji i komunikacji i in. Zwrócono uwagę na potrzebę uproszczenia procedur udzielania pomocy i koncentrację środków oraz proporcjonalność w stosunku do zapóźnienia rozwojowego. Zasada subsydiarności oznaczała dążność do decentralizacji działań i wzmocnienia roli społeczności lokalnych w programowaniu i zarządzaniu rozwojem. Jednocześnie, deklaracja podkreślała znaczenie rolnictwa dla ogólnego poziomu rozwoju obszarów wiejskich i konieczność jego udziału w realizacji całokształtu celów gospodarczych, społecznych i środowiskowych. Na rolnictwo nałożono też obowiązki w sferze ochrony przyrody, bioróżnorodności, zachowania krajobrazu i wartości kulturalnych wsi oraz podnoszenia poziomu życia społeczności wiejskich. Zarysowany model rozwoju rolnictwa nabrał charakteru wielofunkcyjnego. Deklaracja z Cork 1996 r. wskazała na konieczność znalezienia równowagi między celami produkcyjnymi, związanymi z rozwojem rolnictwa i zapewnieniem bezpieczeństwa żywnościowego, a ochroną zasobów środowiska oraz rozwojem pozarolniczych działań gospodarczych i społecznych funkcji obszarów wiejskich. Deklaracja stała się podstawą do kształtowania polityki wiejskiej w ramach Agendy 2000, która przygotowała Wspólnotę na piąte rozszerzenie Unii na Europę środkowo-wschodnią. WPR w tym okresie przyjęła najważniejsze założenia Deklaracji z Cork dotyczące wielofunkcyjnego, zrównoważonego i opartego na wykorzystaniu potencjału endogenicznego rozwoju obszarów wiejskich oraz środków i instrumentów wsparcia zewnętrznego.

Obok znanej i mającej uniwersalny, szeroki charakter koncepcji zrównoważonego rozwoju, na której opierają się wszystkie polityki wspólnotowe, w tym WPR, istotną i pojemną jest koncepcja wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Głównym założeniem tej koncepcji jest stopniowe odchodzenie od dominacji rolnictwa w strukturze gospodarki wiejskiej poprzez rozwijanie dodatkowych, pozarolniczych form gospodarowania oraz różnych funkcji usług społecznych. Koncepcja ta zakłada więc z jednej strony wsparcie procesu modernizacji rolnictwa z drugiej zaś przyspieszenie rozwoju działań nierolniczych, co skutkuje ogólną dywersyfikacją gospodarki wiejskiej. Rozwój tego sposobu myślenia w latach siedemdziesiątych XX wieku zapoczątkował postproduktywistyczny etap rozwoju cechujący się wzrostem znaczenia zróżnicowanych funkcji i działań w sektorze usług W. Stola (1993) do głównych funkcji obszarów wiejskich zaliczyła funkcje rezydencjalne, produkcyjne, usługowe, funkcje turystyczne - realizowane głównie w formie agroturystyki i ekoturystyki oraz funkcje kulturowe, środowiskowe, estetyczne.

Wielofunkcyjność wsi i rolnictwa ukierunkowana była na poprawę efektów ekonomicznych (nowe miejsca pracy, większe dochody), które przynoszą także korzystne skutki społeczne (większa atrakcyjność życia wiejskiego, zahamowanie odpływu ludności). Rozwój funkcji pozarolniczych powinien być skore-

(new jobs, higher incomes), which also cause positive social effects (greater attractiveness of rural life, halting population outflow). The development of non-agricultural functions should be correlated with the nature of local resources and the endogenous potential of rural areas, and be of a bottom-up nature.

Multi-functionality applies to whole rural areas as well as to agriculture itself and specific farms. The effects of multi-functionality may be manifested in the form of commodity and non-market products, often of a conjugated nature, providing social benefits, including public goods (Adamowicz 2004). The specification of products of multi-functional agriculture is presented in Table 4.

lowany z charakterem zasobów lokalnych i potencjałem endogenicznym obszarów wiejskich i mieć charakter oddolny.

Wielofunkcyjność dotyczy zarówno całych obszarów wiejskich jak też samego rolnictwa i konkretnych gospodarstw rolnych. Efekty wielofunkcyjności mogą ujawniać się w postaci produktów towarowych jak i nierynkowych, często o charakterze sprzężonym, dających korzyści społeczne, w tym dobra o charakterze publicznym (Adamowicz 2004). Wyszczególnienie produktów rolnictwa wielofunkcyjnego zawiera tabela 4.

Table 4. Products of multi-functional agriculture

Tabela 4. Produkty rolnictwa wielofunkcyjnego

Commodity (market) products/ Produkty towarowe (rynkowe)	Products and services of a specific type/ Produkty i usługi o charakterze	Non-market products (non-marketable)/ Produkty nietowarowe (nierynkowe)	
		public goods/ o charakterze dóbr publicznych	social services/ o charakterze usług społecznych
Agricultural and food raw materials/ Surowce rolne i żywnościowe	self-supply for food products/ Samo zapotrzebowania w produkty żywnościowe	Healthy and safe food/ Zdrowa i bezpieczna żywność	Positive and negative externalities/ Pozytywne i negatywne efekty zewnętrzne
Processed foods/ Żywność przetworzona	Neighbourly assistance/ Pomoc sąsiedzka	Environmental protection and conservation/ Ochrona i konserwacja środowiska	Recycling of waste/ Recykling odpadów
Agrotourism services/ Usługi agroturystyczne	social services of self-supply character/ Usługi społeczne o charakterze samozapotrzebowaniowym:	Disaster prevention/ Zapobieganie klęskom żywiołowym	Agricultural landscape/ Krajobraz wiejski
Production services/ Usługi produkcyjne	- upbringing and care/ wychowanie i opieka, - care for the disabled and the elderly/ opieka nad niesprawnymi i starszymi.		
Other market products and services/ Inne produkty i usługi rynkowe			Cooperation and social climate/ Współpraca i klimat społeczny

Source: Adamowicz M., 2004, p. 30.

Źródło: Adamowicz M., 2004, s. 30.

The practical implementation of the concept of multi-functional rural development requires its integration into the policy framework, in this case the CAP and cohesion policy, as well as its inclusion in the spatial development system and environmental protection. Multi-functional development of rural areas should be a process that takes place on many levels and includes spatial, social and economic changes that enable residents to earn income from professional activity and improve their quality of life (Stanny 2012, Drygas, Zawalińska 2012). This development should be related to the use of the principles of the market economy and competitiveness, which does not mean the rejection of the need to support rural policy. As a complex process, it requires proper programming and scheduling.

Wprowadzenie praktyczne koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju wsi wymaga wmontowania jej w ramy prowadzonej polityki, w tym przypadku WPR oraz polityki spójności, a także uwzględnienie tej koncepcji w systemie zagospodarowania przestrzennego oraz ochronie środowiska. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich powinien być procesem, który zachodzi na wielu płaszczyznach i obejmuje zmiany przestrzenne, społeczne i gospodarcze, które umożliwiają mieszkańcom uzyskiwanie dochodów z aktywności zawodowej i podnoszenie jakości życia (Stanny 2012, Drygas, Zawalińska 2012). Powinien być ten rozwój związany z wykorzystaniem zasad gospodarki rynkowej i konkurencyjności, co nie oznacza odrzucenia potrzeby wspierania przez politykę wiejską. Jako proces złożony, wymaga odpowiedniego programowania i rozłożenia w czasie.

The development of new forms of economic activity should take into account the condition of the local natural environment and ensure social acceptance and recognition for the development of entrepreneurship, the use of internal potential, ensuring the continuity of implementation in small stages, supporting existing enterprises as well as the development of new ones, development of counselling and consulting, increasing financial outlays for research, the use of the state's economic policy, development of local identity among communities and entrepreneurs, and active involvement of institutions and educational institutions in shaping entrepreneurial attitudes among young people (Kłodziński 2006).

The above-mentioned conditions of activities shaping the implementation of the concept of multi-functional rural development in Poland refer to the European scale. The concept of multi-functional development is being constantly supplemented and enriched while maintaining its essence. This is how one should understand the position of the scientific and political community shaping the development of agriculture and rural areas expressed in the second Cork Declaration in 2016 entitled "A better life in rural areas." The second declaration consciously referred to the first one, but highlighted new elements, such as innovation, integration and indications relating to agricultural policy and rural policy. Bearing in mind that rural areas and communities play a key role in the strategy of sustainable development and in shaping attitudes towards climate change, the authors of the declaration expressed their conviction that Europe's rural resources will be able to meet current and future challenges in terms of supplying EU citizens with quality food, conducting a closed-cycle rural economy, expanding the scope of the bio-economy, using resources more efficiently, overcoming the challenges of climate change and reducing dependency on non-renewable energy sources. The authors expect the rural economy to be based more on increasing digitization, knowledge, innovation and bottom-up entrepreneurship. Agriculture and forestry, while still remaining important sectors of the rural economy, will be able to integrate into emerging new value chains and rural areas will be recognised by young people as an attractive place to live and work. Determined with the need to make better use of local potential and bottom-up development initiatives, they also indicate the strengthening the strategic orientation towards the selection of objectives and instruments of rural development policy. The innovative, integrated and inclusive policy of rural development and agriculture should be focused on the following priorities (EC; 2017):

1. Promoting rural prosperity - resulting from the potential of rural areas to provide innovation and beneficial solutions to current and future challenges.
2. Strengthening rural value chains and cooperation networks in the new rural business areas.

Rozwój nowych form działalności gospodarczej powinien uwzględniać stan lokalnego środowiska naturalnego i zapewnić społeczną akceptację i uznanie dla rozwoju przedsiębiorczości, wykorzystanie wewnętrznego potencjału, zapewnienie ciągłości wdrażania rozwoju w małych etapach, wspieranie istniejących jak i rozwój nowych przedsiębiorstw, rozwój doradztwa i konsultingu, zwiększenie nakładów finansowych na badania, wykorzystanie polityki gospodarczej państwa, rozwój lokalnej tożsamości wśród społeczności i przedsiębiorców oraz aktywne zaangażowanie instytucji i placówek oświatowych w kształtowanie postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży (Kłodziński 2006).

Zarysowane wyżej uwarunkowania działań kształtujących wdrażanie koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce odnoszą się do skali europejskiej. Koncepcja wielofunkcyjnego rozwoju jest ciągle uzupełniana i wzbogacana przy zachowaniu jej istoty. Tak należy traktować stanowisko środowiska naukowego jak i politycznego kształtującego rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich wyrażonego w drugiej Deklaracji z Cork w 2016 r. pt. "Lepsze życie na obszarach wiejskich". Druga deklaracja świadomie nawiązywała do pierwszej, jednak uwypuklono w niej nowe elementy takie jak innowacyjność, zintegrowanie i wskazania odnoszące się do polityki rolnej jak i polityki wiejskiej. Mając na uwadze, że obszary i społeczności wiejskie odgrywają kluczową rolę w strategii zrównoważonego rozwoju i kształtowaniu postaw wobec zmian klimatycznych, autorzy deklaracji wyrazili przekonanie, że zasoby wiejskie Europy będą w stanie sprostać bieżącym i przyszłym wyzwaniom w zakresie zaopatrzenia obywateli UE w dobrą jakościowo żywność, prowadzenia gospodarki wiejskiej w cyklu zamkniętym, poszerzenia zakresu biogospodarki, efektywniejszego wykorzystania zasobów, przezwyciężenia trudności wynikających ze zmian klimatycznych i obniżenia zależności od nieodnawialnych źródeł energii. Autorzy spodziewają się większego oparcia gospodarki wiejskiej na wzrastającej digitalizacji, zasobach wiedzy, innowacjach i oddolnej przedsiębiorczości. Rolnictwo i leśnictwo, pozostając nadal ważnymi sektorami gospodarki wiejskiej, będą w stanie włączyć się w tworzące się nowe łańcuchy wartości a obszary wiejskie zostaną uznane przez młodzież jako atrakcyjne miejsce do życia i pracy. Zeterminowani potrzebą lepszego wykorzystania lokalnego potencjału i oddolnych inicjatyw rozwojowych wskazują także na wzmocnienie strategicznego ukierunkowania na dobór celów i instrumentów wiejskiej polityki rozwojowej. Innowacyjna, zintegrowana i inkluzyjna polityka rozwoju wsi i rolnictwa powinna być zorientowana na następujące priorytety (EC; 2017):

1. Promowanie wiejskiego dobrobytu – wynikającego z potencjału wsi do dostarczania innowacji oraz korzystnych rozwiązań aktualnych i przyszłościowych wyzwań.
2. Wzmocnienie wiejskich łańcuchów wartości i sieci współpracy w sferze nowych obszarów biznesu wiejskiego.
3. Inwestowanie we wzmocnienie wiejskiej żywotności i witalności, co oznacza skupienie uwagi

3. Investing in strengthening rural vitality, which means focusing on investing in creating added value for society.
4. The preservation of the rural environment, with particular regard to the proper management of land resources, the provision of public goods and strengthening of the natural and cultural heritage.
5. Management of natural resources, such as water, soil and biodiversity so as to meet the growing demand for food, feed, fibres and other biological materials.
6. Encouraging actions to prevent and mitigate adverse climate change. These activities are related to the sequestration of coal in rural areas and the conduct of a low-emission economy.
7. Forcing the economy based on knowledge and innovation.
8. Strengthening rural self-government and the efficiency of local administration.
9. The advancement of the delivery policy and simplification of the production processes.
10. Improving efficiency and responsibility. Public support for agriculture and rural areas must be subject to monitoring and reliable evaluation.

The participants of the conference and the creators of the Cork 2 declaration draw the attention of the creators of the rural development policy to the need of strengthening public awareness of the potential of rural areas for general development and the challenges they face.

Intelligent growth and development in the European Union's strategies

In order to maintain and improve its position in global competition, in 2000 the European Union adopted the Lisbon Strategy, the aim of which was to stimulate economic development, create a knowledge-based economy, guarantee growth of competitiveness and employment, ensure social cohesion and care for sustainable development and the natural environment. The implementation of this strategy did not bring the expected results, which was the reason for the renewal after a few years and the correction of its provisions. Member countries were obliged to prepare the national reform programs. The list of strategic objectives has been narrowed down to two, aimed at achieving sustainable economic growth and continuous employment growth. A number of financial and legal-institutional instruments as well as activities in the form of operational programs financed from the EU funds have been used to achieve these objectives. The Lisbon Strategy has also concerned agriculture and rural areas. The global financial crisis, which appeared in 2007, nullified the achieved effects and hindered further implementation of the Lisbon Strategy, at the same time revealing the structural weaknesses of the European economy. Due to the need for the implementation of changes in June 2010, the European Council adopted a new strategy for smart, sustainable and sociably inclusive development — Europe 2020.

na inwestowaniu w tworzenie wartości dodanej dla społeczeństwa.

4. Zachowanie wiejskiego środowiska odnoszącego się zwłaszcza do odpowiedniego gospodarowania zasobami ziemi, dostarczania dóbr publicznych oraz umacnianie dziedzictwa o charakterze przyrodniczym i kulturowym.
5. Zarządzanie zasobami naturalnymi takimi jak woda, gleba i bioróżnorodność tak aby sprostać rosnącemu zapotrzebowaniu na żywność, pasze, włókna i inne materiały biologiczne.
6. Zachęcanie do działań zapobiegających niekorzystnym zmianom klimatu i niwelujących ich skutki. Działania te związane są z sekwestracją węgla na obszarach wiejskich i na prowadzeniu gospodarki niskoemisyjnej.
7. Forsowanie gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach.
8. Wzmocnienie wiejskiej samorządności i sprawności administracji lokalnej.
9. Zaawansowanie polityki dostaw i uproszczenie procesów produkcyjnych.
10. Poprawa sprawności i odpowiedzialności. Publiczne wsparcie dla rolnictwa i obszarów wiejskich musi być przedmiotem monitorowania i wiarygodnej ewaluacji.

Uczestnicy konferencji i twórcy deklaracji Cork 2 zwracają uwagę kreatorom polityki rozwoju wsi, że należy wzmacniać publiczną świadomość odnośnie potencjału obszarów wiejskich ich znaczenia dla rozwoju ogólnego i wyzwania jakie stoją przed nimi.

Inteligentny wzrost i rozwój w strategiach Unii Europejskiej

Unia Europejska w dążeniu do utrzymania i podnoszenia pozycji w globalnej konkurencji w 2000 r. przyjęła Strategię Lizbońską, której celem było zdynamizowanie rozwoju gospodarczego, stworzenie gospodarki opartej na wiedzy, zagwarantowanie wzrostu konkurencyjności oraz poziomu zatrudnienia, zapewnienie spójności społecznej oraz dbałość o zrównoważony rozwój i środowisko przyrodnicze. Wdrożenie tej strategii nie przyniosło spodziewanych efektów, co było przyczyną odnowienia po kilku latach i skorygowania jej zapisów. Kraje członkowskie zostały zobligowane do przygotowania krajowych programów reform. Zawężono listę celów strategicznych do dwóch, ukierunkowanych na osiągnięcie zrównoważonego wzrostu gospodarczego oraz trwałego wzrostu zatrudnienia. Do realizacji tych celów stosowano szereg instrumentów finansowych i prawno-instytucjonalnych oraz działania w postaci programów operacyjnych finansowanych z funduszy wspólnotowych. Strategia Lizbońska dotyczyła także rolnictwa i obszarów wiejskich. Światowy kryzys finansowy, który pojawił się w 2007 r. zniweczył uzyskane efekty i utrudnił dalszą realizację zamierzeń Strategii Lizbońskiej, odsłaniając przy tym słabości strukturalne europejskiej gospodarki. W związku z koniecznością wprowadzenia zmian w czerwcu 2010 r. Rada Europejska przyjęła nową strategię na rzecz inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjające-

While preparing the strategy, the EC proposed five goals to incorporate into the national development strategies for implementation in the period up to 2020, which include: activities in the fields of employment, research and innovation, climate change and energy, education and the fight against poverty. Three interlinked priorities have been established in the Europe 2020 strategy itself:

- Intelligent development - development of the economy based on knowledge and innovations
- Sustainable growth - meaning the development of an economy using effectively available resources, green economy and competition;
- Inclusive growth - encouraging greater employment, ensuring social and territorial cohesion.

Specific criteria have been laid down for individual parameters, all of which also apply to agriculture and rural areas. Within each of these three priorities, a number of objectives have been established that have been grouped in seven separate flagship initiatives: "Innovation Union", "young people on the move from school to work", "Digitalisation of Europe", "Europe of effective resources", "Industrial policy of the globalization era", "Agenda for new qualifications and resources", "European Platform for Combating Poverty". Three of these flagship initiatives refer directly to the smart growth priority. Smart growth means strengthening knowledge and innovation as the driving force of future development. This requires improving education, strengthening scientific research, promoting innovations, knowledge transfer across the whole Union, making full use of information and communication technologies, and ensuring that innovative ideas can be transformed into new products and services that will contribute to economic growth, quality improvement and meeting various challenges of modern times. The activities of this priority can be implemented at the EU, national and regional levels.

The priority entitled: "Intelligent growth" includes a wide range of activities and strategies aimed at environmental conservation, which serves to protect human health and environmental conditions, and which increase the attractiveness of the place and strengthen the economics and social structure of local systems. As a part of this concept, network connections in local communities were organized that meet a number of basic criteria, which include: land use structure, rural development structure, quality of housing conditions and recreation areas within housing estates, measures aimed at strengthening the identity of the territorial unit, protection of the open space and agricultural land, beauty of the landscape and sensitive elements of the environment, strengthening local communities, providing transport services, efficiency and management efficiency, stimulating cooperation and activation of various stakeholders in the local community.

The concept of smart growth that emerged in Europe in the last decade of the twentieth century referred initially to the cities. This concept was oriented towards saving resources, appropriate

go włączeniu społecznemu, strategię - Europa 2020.

Przygotowując strategię, KE zaproponowała do realizacji w okresie do 2020r. pięć celów do wkomponowania w narodowe strategie rozwojowe, do których należą; działania w obszarze zatrudnienia, badań i innowacji, zmian klimatycznych i energii, edukacji oraz zwalczania ubóstwa. W samej strategii Europa-2020 ustanowiono trzy wzajemnie powiązane priorytety:

- Inteligentny wzrost - rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach;
- Zrównoważony wzrost - oznaczający rozwijanie gospodarki wykorzystującej efektywnie dostępne zasoby, gospodarki zazielenionej i konkurencyjnej;
- Inkluzywny wzrost - zachęcający do większego zatrudnienia, zapewniający spójność społeczną i terytorialną.

Ustanowiono konkretne kryteria dla poszczególnych parametrów, w których wszystkie odnoszą się także do rolnictwa i obszarów wiejskich. W ramach każdego z tych trzech priorytetów ustanowiono szereg celów, które zostały zgrupowane w siedmiu wyodrębnionych flagowych inicjatywach: „unia innowacji”, „młodzież w drodze od szkoły do pracy”, „digitalizacja Europy”, „Europa efektywnych zasobów”, „polityka przemysłowa ery globalizacji”, „agenda dla nowych kwalifikacji i zasobów”, „europejska platforma zwalczania ubóstwa”. Trzy, spośród wymienionych inicjatyw flagowych odnoszą się bezpośrednio do priorytetu dotyczącego inteligentnego wzrostu. Inteligentny wzrost oznacza wzmocnienie wiedzy i innowacji jako siły sprawczej przyszłego rozwoju. To wymaga poprawy edukacji, wzmocnienia badań naukowych, promowania innowacji, transferu wiedzy w całej Unii, pełnego wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacji oraz zapewnienia, że innowacyjne idee mogą być przekształcone w nowe produkty i usługi, które przyczynią się do wzrostu ekonomicznego, podniesienia jakości pracy oraz sprostania różnym wyzwaniom współczesności. Działania tego priorytetu mogą być realizowane na szczeblu wspólnotowym, narodowym i regionalnym.

Priorytet pt. „Inteligentny wzrost” obejmuje szeroki wachlarz działań i strategii ukierunkowanych na konserwację środowiska, które służy ochronie zdrowia ludzi i warunków otoczenia, i które podnoszą atrakcyjność miejsca i wzmacniają ekonomikę i strukturę społeczną układów lokalnych. W ramach tej koncepcji organizowano powiązania sieciowe w społecznościach lokalnych, które spełniają szereg podstawowych kryteriów, do których zaliczono: strukturę użytkowania ziemi, strukturę zabudowy osiedli wiejskich, jakość warunków mieszkaniowych i terenów rekreacyjnych w obrębie osiedli, działania wzmacniające tożsamość jednostki terytorialnej, ochrona otwartej przestrzeni i ziemi rolniczej, piękna krajobrazu i wrażliwych elementów środowiska, wzmocnienie społeczności lokalnych, zapewnienie usług transportowych, sprawności i efektywności zarządzania, pobudzenie współpracy i aktywizacja różnych interesariuszy w danej społeczności lokalnej.

spatial planning, organization of transport flows, reduction of costs resulting from the sprawl of the cities, etc. (Stawasz, Sikora-Fernandez 2015). With regard to smart cities, attention has been paid to the use of innovations and information technologies to create interactivity and efficiency of urban infrastructure. In building smart cities, the need to invest in human capital and social capital, communication infrastructure, strengthening sustainable economic development, rational use of resources and participation of citizens in development programs were pointed out.

The following six elements were distinguished in the smart city model: environment, people, quality of life, management, mobility, economy, research and innovation. N. Caminos (2008), defines a smart city as a territory with high potential for learning and innovation, equipped with the creativity of its inhabitants, with knowledge-generating institutions, with communication infrastructure and effective management. The concept of "smart city" combines several concepts of urban development and in Europe has been quickly transferred to the sphere of regional development, and recently also to the problems of rural development.

As part of the "Smart Growth" priority of the Europe 2020 Strategy, the concept of smart specializations for countries and regions was developed. This concept has also been incorporated into other strategies and included in the financing framework in the 2014-2020 financial perspective (Adamowicz 2016). The concept of smart specializations of regions took shape in 2008, in 2010-2014 it was developed and included in the framework of the Europe 2020 strategy (Kardas 2014). From that time on, it became the subject of interest of both politicians and scientists. It focused on both theoretical knowledge as well as practical experience related to the territorial development and regional policy of the European Union. It has been used especially to support innovation and innovation. Of course, this also applied to agriculture and rural areas.

The organizational and institutional framework and guides were created for the practical implementation of the concept. The idea of smart specializations is based on the assumption that the EU member states, or any other region, cannot independently achieve satisfactory results in all areas of the economy, especially in the sphere of new technologies and innovations (Pilarska 2014). Smart specializations provide opportunities for achieving economic growth in all regions or countries, both more and less developed. This concept has two sides. The first one requires focusing on the selected areas where the potential is to be fully exploited and the other ones requires focusing on specific domains to coordinate unique areas of competence in the region (Foray et al. 2011). Regional Innovation Strategies as well as development strategies for individual regions developed in Poland for the years 2014-2020 proposed reaching selected specializations through processes of transformation, modernization, diversification or radical transformation. In many

Pojęcie inteligentnego wzrostu, które pojawiło się w Europie w ostatniej dekadzie XX wieku odnosiło się początkowo do miast. Koncepcja ta oznaczała ukierunkowane na oszczędzanie zasobów, odpowiednie planowanie przestrzenne, organizację przepływów transportowych, ograniczenie kosztów wynikających z rozlewania się miast itp. (Stawasz, Sikora-Fernandez 2015). W odniesieniu do inteligentnych miast zwrócono uwagę na wykorzystanie innowacji i technologii informacyjnych służących budowaniu interaktywności i efektywności infrastruktury miejskiej. W budowaniu inteligentnych miast wskazywano na potrzebę inwestowania w kapitał ludzki i kapitał społeczny, infrastrukturę komunikacyjną, wzmocnienie ekonomicznego rozwoju zrównoważonego, racjonalne wykorzystanie zasobów i partycypację obywateli w programach rozwoju.

W modelu miasta inteligentnego wyróżniono sześć następujących elementów: środowisko, ludzie, jakość życia, zarządzanie, mobilność, gospodarka, badania i innowacje. N. Caminos (2008), określa inteligentne miasto jako terytorium o dużym potencjale uczenia się i innowacji, wyposażone w kreatywność swoich mieszkańców, z instytucjami tworzącymi wiedzę, z infrastrukturą komunikacyjną i efektywnym zarządzaniem. Pojęcie „smart city” łączy w sobie kilka koncepcji rozwoju miast i w Europie zostało przeniesione szybko na sferę rozwoju regionalnego, a ostatnio także na problematykę rozwoju wiejskiego.

W ramach priorytetu „Inteligentny wzrost” Strategii Europa 2020 wypracowano koncepcję inteligentnych specjalizacji dla krajów i regionów. Koncepcja ta została inkorporowana także do innych strategii i włączona w ramy finansowania w perspektywie finansowej 2014-2020 (Adamowicz 2016). Konkretyzacja pojęcia inteligentnych specjalizacji regionów miało miejsce w 2008 r., w latach 2010-2014 nastąpiło jej rozwinięcie i wpisanie w ramy strategii Europa 2020 (Kardas 2014). Odtąd stała się przedmiotem zainteresowania zarówno polityków jak i naukowców. Skupiono w niej zarówno wiedzę teoretyczną jak i doświadczenie praktyczne, związane z rozwojem terytorialnym i polityką regionalną Unii Europejskiej. Została wykorzystana zwłaszcza do wspierania innowacji i innowacyjności. Dotyczyło to oczywiście również rolnictwa i obszarów wiejskich.

Dla praktycznego wdrożenia koncepcji stworzono ramy organizacyjne i instytucjonalne oraz przewodniki. Idea inteligentnych specjalizacji jest oparta na założeniu, że kraje członkowskie UE, czy jakkolwiek inny region, nie mogą samodzielnie osiągać satysfakcjonujących efektów we wszystkich dziedzinach gospodarki, a szczególnie w sferze nowych technologii i innowacji (Pilarska 2014). Inteligentne specjalizacje dostarczają możliwości osiągnięcia wzrostu ekonomicznego we wszystkich regionach czy krajach, zarówno w lepiej jak i w słabiej rozwiniętych. Koncepcja ta ma bowiem dwie strony. Pierwsza wymaga skupiania się na wybranych obszarach, w których dąży się do pełnego wykorzystania istniejącego potencjału, a druga wymaga koncentracji na specyficznych domenach w celu koordynowania i oryginalnych obszarów kompetencji w regionie (Foray i in.

regions, bio-economy and rural tourism have emerged as the leading destination among selected smart specializations.

The vision of rural areas outlined in the second Cork Declaration in 2016 "Better life in rural areas" drew attention to the ongoing differences between the city and the countryside, especially in the field of digitization, transport, communication, stage of development of services and others. The Cork2 Declaration has become the basis for reflection on the future of villages in the EU member states. An attempt to create a vision of sustainable development of rural areas gave birth to the concept of "intelligent villages". This concept is becoming an integral part of the development strategies of regions and territories. Strengthening the ties between the city and the countryside is a key factor in the effectiveness of this concept. It is also important to integrate the various activities already carried out into a coherent program. The intention is to construct something more solid than the simple blocking of activities, to provide a transparent interpretation for politicians, entrepreneurs and other stakeholders in order to determine the needs and development opportunities of individual territorial systems. The concept of "smart villages" includes both rural settlements and the surrounding rural areas. It includes rural communities and existing resources in terms of creating new development opportunities. Traditional and new networks in this concept are supported by digitization, information technologies, innovations and better use of knowledge for developing benefits for entrepreneurs and people. The proposed concept does not have the character of a single model combining investment in infrastructure, development of entrepreneurship, human capital and capital building inherent in local communities. Concluding, implementing the "smart village" idea draws attention to computerization, access to health care and other basic services, innovative environmental solutions, management of agricultural waste in the closed cycle, promotion of local products using information technology, implementation and use of smart specializations in agriculture, food economy and tourist and cultural activities (EC 2017). The concept can be implemented under the common policy, PS, science policy, transport policy and social policy or spatial development policy of the country.

Coordination and interactions of community policies towards rural areas

The development of rural areas under the common policy is supported in a uniform manner on the territory of individual countries. The management of other community policies, mainly cohesion policy, has been regionalised. The province self-governments

(2011). Regionalne Strategie Innowacji a także strategie rozwoju poszczególnych regionów opracowane w Polsce dla lat 2014-2020 proponowały dojście do wybranych specjalizacji przez procesy transformacji, modernizacji, dywersyfikacji czy radykalnej transformacji. W wielu regionach czołowe miejsce wśród wybranych inteligentnych specjalizacji pojawiła się biogospodarka i związana z obszarami wiejskimi turystyka.

Wizja obszarów wiejskich nakreślona w drugiej deklaracji z Cork w 2016 r. „Lepsze życie na obszarach wiejskich” zwracała uwagę na ciągle występujące różnice między miastem i wsią, zwłaszcza w zakresie digitalizacji, transportu, komunikacji, stanu rozwoju usług i in. Deklaracja Cork2 stała się podstawą refleksji dotyczącej przyszłości wsi w krajach członkowskich UE. Próba stworzenia wizji zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich zrodziła koncepcję „inteligentnych wsi”. Koncepcja ta staje się aktualnie integralną częścią strategii rozwojowych regionów i terytoriów, Kluczowym czynnikiem skuteczności tej koncepcji jest wzmocnienie więzi między miastem i wsią. Ważne jest też zintegrowanie różnych, już prowadzonych działań w spójny program. Zamiarem jest skonstruowanie czegoś bardziej solidnego niż proste blokowanie działań, zapewnienie przejrzystej wykładni dla polityków, przedsiębiorców i innych interesariuszy celem określenia potrzeb i możliwości rozwojowych poszczególnych układów terytorialnych. Koncepcja inteligentnych wsi obejmuje zarówno osiedla wiejskie jak i otaczające tereny wiejskie. Obejmuje społeczności wiejskie oraz istniejące zasoby pod kątem kreowania nowych możliwości rozwojowych. Tradycyjne i nowe sieci powiązań w tej koncepcji wspierane są przez digitalizację, technologie informacyjne, innowacje i lepsze wykorzystanie wiedzy dla rozwijania korzyści dla przedsiębiorców i ludności. Proponowana koncepcja nie ma charakteru jednolitego modelu łączącego inwestowanie w infrastrukturę, rozwój przedsiębiorczości, kapitału ludzkiego i budowania kapitału tkwiącego w społecznościach lokalnych. Konkretyzując, wdrażanie idei „smart village” zwraca uwagę na informatyzację, dostęp do służby zdrowia i innych podstawowych usług, innowacyjne rozwiązania dotyczące środowiska, gospodarowanie odpadami rolniczymi w cyklu zamkniętym, promowanie lokalnych produktów przy pomocy technologii informacyjnych, wdrażanie i wykorzystanie inteligentnych specjalizacji w rolnictwie, gospodarce żywnościowej oraz działalności turystycznej i kulturalnej (EC 2017). Koncepcja może być wdrażana w ramach WPR, PS, polityki naukowej, polityki transportowej i polityki społecznej czy polityki przestrzennego zagospodarowania kraju.

Koordinacja i interakcje polityk wspólnotowych wobec obszarów wiejskich

Rozwój obszarów wiejskich w ramach WPR wspierany jest w sposób jednolity na obszarze poszczególnych krajów. Zarządzanie innymi politykami wspólnotowymi, głównie polityką spójności, zostało zregionalizowane. Ważną rolę w alokacji środków

that run regional operational programs perform an important role in the allocation and management of funds. For the effective use of resources, it is necessary to coordinate activities carried out under various policies. The development policy covering rural areas remaining in symbiosis with the cities located among them offers more complete possibilities. The rural-urban partnership requires closer coordination and integration of the common and regional policy. With regard to the common policy, this should weaken its sectorial character, and with regard to regional policy, greater coherence with the second pillar of the common policy, and hence with the rural development policy.

Conditions for shaping urban-rural partnership are created both in strategies developed in the country and at the EU level. The National Strategy for Regional Development 2010-2020: Regions, Cities, Rural Areas, adopted in 2010, was the national document to conduct a more integrated policy of economic and social development in the province system. Within the EU, the basis for territorial cohesion was created by the Lisbon Treaty on the functioning of the EU, implemented at the end of 2009, which, inter alia, confirms the Union's strive to reduce disparities in the level of development of various regions and backwardness of the least favored regions. Among the regions mentioned, particular attention is paid to rural areas, areas undergoing industrial restructuring and regions that suffer from severe and long-term adverse natural and demographic conditions.

Urban-rural partnership can be an important way to strengthen territorial cohesion. This concept was reflected in the Territorial Agenda of EU 2020, as well as in other documents of EU institutions. The need to support such a partnership was already proposed in 2006 by M. Kłodziński. This need was indicated when defining the development in the OECD report in 2013 entitled "Partnerstwo wiejsko-miejskie: zintegrowane podejście do rozwoju gospodarczego" (Rural-urban partnership: an integrated approach to economic development) (OECD, 2013). This report emphasizes the need to define, in the first stage of determining functional regions, the scope of the space in which relations, interdependencies and interactions between the city and the countryside occur (Nurzyńska 2014).

Conclusions

1. The village has traditionally been associated with agriculture. At present, agriculture remains the main sector of the rural economy despite the relative shrinking of this department. As a result of economic development, political changes and European integration, the economic and social structure of the village is changing, non-agricultural functions of rural areas and agriculture are developing. Rural areas reveal their public functions, thus becoming an increasingly important subject of interest to various concepts of development strategies and policies.

i ich zarządzaniem spełniają samorządy województw, które prowadzą regionalne programy operacyjne. Dla efektywnego wykorzystania środków niezbędne jest koordynowanie działań prowadzonych w ramach różnych polityk. Pełniejsze możliwości stwarza prowadzenie polityki rozwojowej obejmującej terytory wiejskie pozostające w symbiozie z położonymi wśród nich miastami. Partnerstwo wiejsko-miejskie wymaga zwłaszcza ściślejszej koordynacji i integracji WPR oraz polityki regionalnej. W odniesieniu do WPR powinno to osłabiać jej sektorowy charakter, a w odniesieniu do polityki regionalnej większą spójność z II filarem WPR, a więc z polityką rozwoju wsi.

Warunki do kształtowania partnerstwa miejsko-wiejskiego tworzone są zarówno w strategiach opracowanych w kraju jak i na szczeblu unijnym. Krajowym dokumentem do prowadzenia bardziej zintegrowanej polityki rozwoju gospodarczo-społecznego w układzie wojewódzkim stała się, przyjęta w 2010 r. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie. W ramach UE podstawą dla spójności terytorialnej stworzył Traktat Lizboński o Funkcjonowaniu UE, wprowadzony w życie z końcem 2009 r., który posiada m. in zapis potwierdzający dążenie Unii do zmniejszenia dysproporcji w poziomie rozwoju różnych regionów oraz zacofania regionów najmniej uprzywilejowanych. Wśród regionów, o których mowa, szczególną uwagę poświęca się obszarom wiejskim, obszarom podlegającym restrukturyzacji przemysłu i regionom, które cierpią wskutek poważnych i długotrwałych niekorzystnych warunków przyrodniczych i demograficznych.

Partnerstwo miejsko-wiejskie może być przy tym istotnym sposobem wzmacniania spójności terytorialnej. Koncepcja ta znalazła wyraz w Agendzie Terytorialnej UE 2020, a także w innych dokumentach instytucji unijnych. Potrzebę wspierania takiego partnerstwa postulował już w 2006 r. M. Kłodziński. Na tę potrzebę wskazano, przy okazji definiowania rozwoju w raporcie OECD w 2013 r. pt. "Partnerstwo wiejsko-miejskie: zintegrowane podejście do rozwoju gospodarczego" (OECD, 2013). Raport ten wypukla potrzebę określenia w pierwszym etapie wyznaczenia regionów funkcjonalnych zakresu przestrzeni, w której zachodzą relacje, współzależności i interakcje między miastem a wsią (Nurzyńska 2014).

Wnioski

1. Wieś tradycyjnie kojarzona była z rolnictwem. Aktualnie rolnictwo pozostaje nadal głównym sektorem gospodarki wiejskiej mimo względniego kurczenia się tego działu. W wyniku rozwoju gospodarczego, przemian ustrojowych oraz integracji europejskiej zmienia się struktura gospodarstwa i społeczna wsi rozwijają się pozarolnicze funkcje wsi i rolnictwa. Obszary wiejskie ujawniają swoje funkcje publiczne, stając się tym samym coraz ważniejszym przedmiotem zainteresowania różnych koncepcji strategii i polityk rozwojowych.

2. Within the framework of European integration, agriculture has been subject to the impact of the common agricultural policy, one of the most important policies of the European Union, ensuring external protection and strong internal support from the common budget. Adaptation of agricultural intervention to changing conditions and needs led to the separation and continuous strengthening of the second pillar of the common agricultural policy, aimed at supporting the development of non-agricultural functions of the village and non-agricultural economy in rural areas. Rural areas use more and more support of cohesion policy and other development programs.
3. Uncoordinated, with different sources of funding and not always effective rural development programs, have been the subject of analysis and evaluation of both research centers as well as political and practical environments - the effects of which are used in public management of rural development processes. New innovative concepts and development strategies are being created, and the common agricultural policy and cohesion policy are subject to constant adjustments which affect the nature and extent of support for agriculture and rural areas.
4. Although there is a tendency to distinguish and strengthen the rural development policy, it is justified to continue to maintain strong links between the first and second pillars of the common agricultural policy, as well as between the common agricultural policy and the cohesion policy. It is also necessary to strengthen the unification of the rules for the use of funds from various community funds for the purposes of rural development as well as the coordination of their practical use. An important role can be played by the implementation of smart village concepts and the urban-rural partnership.
2. W ramach integracji europejskiej rolnictwo od początku było przedmiotem oddziaływania wspólnej polityki rolnej, jednej z najważniejszych polityk Unii Europejskiej, zapewniającej ochronę zewnętrzną i silne wsparcie wewnętrzne ze wspólnego budżetu. Dostosowanie interwencjonizmu rolnego do zmieniających się uwarunkowań i potrzeb doprowadziło do wyodrębnienia się i ciągłego umacniania II Filara wspólnej polityki rolnej, ukierunkowanego na wspieranie rozwoju pozarolniczych funkcji wsi i nierolniczej gospodarki na obszarach wiejskich. Obszary wiejskie korzystają coraz więcej ze wsparcia polityki spójności i innych programów rozwojowych.
3. nieskoordynowane, mające różne źródła finansowania i nie zawsze efektywne programy rozwojowe obszarów wiejskich stały się przedmiotem analizy i oceny zarówno ośrodków naukowych jak też środowisk politycznych i praktycznych – których efekty są wykorzystywane w publicznym zarządzaniu procesami rozwoju obszarów wiejskich. Tworzone są nowe innowacyjne koncepcje i strategie rozwoju, ciągłym korektom poddawana jest wspólna polityka rolna i polityka spójności, które oddziałują na charakter i rozmiary wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich.
4. Chociaż obserwuje się tendencje do wyodrębnienia i wzmocnienia polityki rozwoju obszarów wiejskich zasadne jest dalsze utrzymanie silnych więzi między I i II filarem wspólnej polityki rolnej, a także między wspólną polityką rolną a polityką spójności. Niezbędne jest także silniejsze ujednoczenie zasad wykorzystania środków z różnych funduszy wspólnotowych na cele rozwoju obszarów wiejskich a także koordynacja praktycznego ich wykorzystania. Ważną rolę może odegrać wdrażanie koncepcji inteligentnych wsi i partnerstwa miejsko-wiejskiego.

References/ Literatura:

1. Adamowicz, M. (2004). Wielofunkcyjne gospodarstwa rolne jako podmiot w rozwoju wsi i rolnictwa. W: *Wiejskie gospodarstwa domowe w obliczu problemów transformacji, integracji i globalizacji* (s. 25-42). Warszawa: Wyd. SGGW.
2. Adamowicz, M. (2016). Smart specialization as a way of strengthening the innovation potential of regions. *Acta Scientiarum Polonorum Oeconomia*, 15(4), 5-15.
3. Adamowicz, M. (2017). Wsparcie rolnictwa Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych na tle zmian w polityce rolnej krajów OECD. W: A. Chlebicka (red.), *Integracja europejska jako determinanta polityki wiejskiej: aspekty ekonomiczne* (s. 7-35). Warszawa: FAPA.
4. Caminos, N. (2008). *Intelligent cities and globalisation of innovation networks*. London and New York: Routledge.
5. Czyżewski, A., Stepień, S. (2011). Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej po 2013 r. a interesy polskiego rolnictwa. *Ekonomista*, 1, 9-36.
6. European Commission, 2017, *EU Action for Smart Villages*. Komunikat Komisji z 12.04.2017.
7. Foray, D., David, P., Hall, B. H. (2011). *Smart Specialisation: From Academic Idea to Political Instrument, the Surprising Career of a Concept and the Difficulties Involved*.
8. Kardas, M. (2014), Inteligentna specjalizacja – nowa koncepcja polityki innowacyjnej. *Optimum. Studia Ekonomiczne*, 2(50), 121-135.
9. Komisja Europejska (2006). *Polityka Unii Europejskiej w zakresie rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007-2013*, Luksemburg.
10. Kłodziński, M. (2006). *Aktywizacja gospodarcza obszarów wiejskich*. Warszawa: IRWiR PAN, SGGW.
11. Kokocińska, K. (2010). *Polityka regionalna w Polsce i w Unii Europejskiej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UMA.
12. Komisja Europejska (2007). *Budżet ogólny Unii Europejskiej na rok finansowy 2007*.
13. Mazurek, J. (2010). Rozwój obszarów wiejskich w Polsce – przegląd koncepcji teoretycznych. *Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych Politechniki Koszalińskiej*, 14, 61-81.

14. Nurzyńska, I. (2014). Nowe koncepcje i instrumenty polityki regionalnej w Unii Europejskiej a rozwój obszarów wiejskich w Polsce. *Wieś i Rolnictwo*, 4(165), 27-43.
15. OECD 2006 Rural Policy Review. *The New Rural Paradigm: Policy and Governance*, Paris.
16. OECD 2013 Rural Urban Partnerships: *An Integrated Approach to Economic Development*.
17. Oleszko-Kurzyńska, B. (2010). Rozwój obszarów wiejskich jako priorytet wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, XLIV, sectio H, 103, 103-117.
18. Regider, J. G. (2012). Present and future european rural policy. *Wieś i Rolnictwo*, 1, 39-44.
19. Pilarska, Cz. (2014). Koncepcja smart specialisation w polityce ekonomicznej Unii Europejskiej. *Studia Europejskie*, 4, 59-81.
20. Rakowska, J. (2013). *Klasyfikacje obszarów – kryteria, definicje, metody delimitacji. Studium metodyczno-statystyczne*. Warszawa: Wydawnictwo Wieś Jutra.
21. Rosner, A., Stanny, M. (2017). *Socio-economic development of rural areas in Poland, Forum Inicjatyw Rozwojowych*. Warszawa.
22. *Rozporządzenie Rady UE Nr 1290/2005 z dnia 20 czerwca 2006 r. w sprawie finansowania Wspólnej Polityki Rolnej*.
23. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE Nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rady na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylenie Rozporządzenia Rady (UE) Nr 1698/2005 Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z 20.12.2013.*
24. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE Nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie ustanawiając wspólne przepisy dotyczące funduszy europejskich- uchylając rozporządzenie 1083/2006, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z 20.12.2013.*
25. Rural Development in the European Union-Statistical and Economic information, Raport 2006-2013.
26. Russel, P. (2012). Ewolucja wieloletnich ram finansowych Unii Europejskiej. *Studia BAS*, 2(31), 87-108.
27. Siemiński, J.L. (1996). Koncepcja rozwoju obszarów wiejskich w procesie transformacji ustrojowej Polski lat dziewięćdziesiątych, W: M. Kozakiewicz (red.), *Wieś i Rolnictwo w badaniach społeczno-ekonomicznych*. Warszawa: PAN, IRWiR.
28. Sołek, K. (2017). *Oddziaływanie funduszy europejskich na proces rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województwa podkarpackiego*. Rozprawa doktorska SGGW, Warszawa.
29. Stanny, M. (2012). Społeczno-ekonomiczne zrównoważenie obszarów wiejskich, W: *Raport o stanie wsi. Polska Wieś*, Warszawa: Wyd. Naukowe Scholar.
30. Stawasz, D., Sikora-Fernandez, D. (2015), *Zarządzanie w polskich miastach zgodnie z koncepcją Smart City*. Warszawa.
31. Stola, W. (1993). *Struktura przestrzenna i klasyfikacja funkcjonalna obszarów wiejskich Polski*, PAN, IGiPZ, Dokumentacja geograficzna, Z. 3, Warszawa.
32. Wieliczko, B. (2006). *Polityka Unii Europejskiej wobec obszarów wiejskich*. Studia i Monografie IERiGŻ, 134, Warszawa.